

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

“För att kunna orka jobba med sina svårigheter måste man ha en trygg bas”

En kvalitativ studie om yrkesverksammas erfarenheter av hjälp och stöd för unga i hemlöshet och substansbruk

SQ4562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp

Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits

Kandidatnivå

Termin: HT22

Författare: Sara Nilsson och Debora Widholm

Handledare: Kajsa Nolbeck

Antal ord: 18 810

Abstract

Titel: "För att kunna orka jobba med sina svårigheter måste man ha en trygg bas" - En kvalitativ studie om yrkesverksammas erfarenheter av hjälp och stöd för unga i hemlöshet och substansbruk.

Författare: Sara Nilsson och Debora Widholm

Syftet med studien är att undersöka yrkesverksammas erfarenheter av hjälp och stöd för unga i hemlöshet och substansbruk. Denna studie genomförs eftersom denna grupp unga har ett stort behov av hjälp men som samtidigt anser sig klara mycket på egen hand. Dessa unga samtycker sällan till de insatser som socialtjänsten erbjuder. Studien genomfördes med en kvalitativ intervjumetod med fem informanter. Materialet transkriberades, kodades och tematiserades med hjälp av en tematisk analys av empirin. De teman som framkom var: *hinder för de unga, förhållningssätt till de unga* samt *möjliga lösningar*. I resultatet framkom förslag på tre mer omfattande insatsformer för de unga: HVB (Hem för vård och boende), familjehem och Bostad först. HVB presenterades som ett omfattande stöd för de unga men att det också kan uppfattas som en kontrollerande insats som få av de unga känner sig trygga med. Familjehem framhölls som idealisk när den fungerar men kräver också finkänslighet i matchning mellan den unge och hemmet. Bostad först är en obeprövad insats för unga i Sverige men något som flera av informanterna lyfte som en potentiell möjlighet. Resultatet synliggjorde också andra viktiga faktorer som behövs för att hjälpa de unga på bästa sätt. Dessa var kontaktpersoner, stabila relationer, samverkan, hjälp i rätt tid samt förebyggande och uppsökande arbete. Resultatet synliggjorde också strukturella faktorer som stigmatisering och de brister som finns på den nationella bostadsmarknaden. Sammanfattningsvis framkom att dessa unga befinner sig i en komplex problematik. Därför krävs en helhetssyn på problematiken samt en lyhördhet för varje individ.

Nyckelord: Unga, hemlöshet, substansbruk, hinder, insatser

Innehållsförteckning

Abstract	ii
Innehållsförteckning	iii
Tack	vi
1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.1.1 Historiskt och nutida perspektiv på situationen för unga i hemlöshet och substansbruk i Sverige	2
1.1.2 Hemlöshet och substansbruk – ett komplext socialt problem.....	3
1.1.3 De ungas paradoxala situation.....	5
1.2 Problemformulering	6
1.3 Syfte och frågeställningar	7
1.4 Begreppsdefinitioner	7
1.4.1 Unga	8
1.4.2 Hemlöshet	8
1.4.3 Substansbruk	9
1.4.4 Hjälp och stöd.....	9
1.4.5 Yrkesverksamma	10
1.5 Studiens relevans för socialt arbete	10
1.6 Avgränsning	11
2. Tidigare forskning	12
2.1 Riskfaktorer	13
2.2 Hjälp och stöd	16
2.3 Sammanfattning av tidigare forskning	20
3. Teoretiskt ramverk	21

3.1 Socialekologisk systemteori.....	21
3.2 Skadebegränsning.....	23
4. Metod och metodologiska överväganden.....	26
4.1 Val av metod.....	26
4.2 Urvalsprocess	27
4.3 Konstruktion av intervjuguide	28
4.4 Genomförande av intervjuer	28
4.5 Bearbetning av intervjuer	29
4.6 Analysmetod.....	30
4.7 Studiens tillförlitlighet.....	31
4.7.1 Trovärdighet	31
4.7.2 Överförbarhet	31
4.7.3 Pålitlighet	32
4.7.4 Möjlighet att styrka och konfirmera	32
4.8 Forskningsetiska överväganden	32
4.8.1 Informationskravet	33
4.8.2 Samtyckeskravet.....	33
4.8.3 Konfidentialitetskravet	34
4.8.4 Nyttjandekravet	34
4.9 Arbetsfördelning	34
5. Resultat och analys	36
5.1 Hinder för de unga.....	36
5.2 Förhållningssätt till de unga	40
5.3 Möjliga lösningar	45
5.3.1 HVB	45
5.3.2 Familjehem.....	48

5.3.3 Bostad först	49
5.3.4 Kompletterande hjälp och stöd	53
6. Avslutande diskussion	58
6.1 Förslag till vidare forskning.....	60
Referenslista	62
Bilagor	67
Bilaga 1 – Informationsbrev till informanter	67
Bilaga 2 – Intervjuguide.....	70

Tack

Vi vill säga ett stort tack till våra fem informanter som bidragit med sin tid och delat sina erfarenheter. Det har varit intressant och värdefullt att få ta del av era tankar, reflektioner och ert förhållningssätt till socialt arbete. Tack till er som hjälpt oss tänka kring vilka som skulle kunna passa för intervju och er stöttning i att få kontakter. Vi vill tacka er som har bidragit till korrekturläsning av uppsatsen, för den tid ni avsatt och alla värdefulla tankar kring hur uppsatsen kan byggas upp. Till slut vill vi tacka vår handledare Kajsa för ditt positiva stöd, konstruktiva kritik och de erfarenheter som du delat med dig av för att stötta oss i vårt uppsatsarbete. Tack!

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Var kan du vila ut? Vart längtar du när du vill kunna slappna av och inte behöva tänka på vad alla andra tycker? Var känner du dig trygg? För de flesta är svaret på dessa frågor: Mitt hem.

I Sverige idag finns det ett okänt antal unga som lever i hemlöshet (Socialstyrelsen 2017). Mätningar som gjordes av Socialstyrelsen 2017 inkluderade inte barn och unga under 18 år och det var få individer under 25 år registrerade. Swärd (2011) menar i en rapport som Stockholms stadsmission gett ut, att det finns många unga i hemlöshet som inte är registrerade eftersom de är folkbokförda på en adress men inte bor där, alternativt att de är papperslösa. Sjöblom (2011) visar i samma rapport att ungdomar som har rymt hemifrån, eller blivit avvisade från hemmen och hamnar i hemlöshet, också har större risk att hamna i ett problematiskt substansbruk.

Enligt socialtjänstlagen (SoL) har kommunerna ett ansvar för att alla inom kommunens gränser ska få hjälp och stöd utifrån individuella behov. 5 kap 1 § SoL betonar socialnämndens ansvar för att barn bland annat ska växa upp under trygga förhållanden samt att motverka missbruk av substanser runt och hos barn (SFS 2001:453). Även i LVM, lagen om vård av missbrukare i vissa fall (SFS 1988:870), betonas socialnämndens ansvar för ungas livssituation eftersom ett missbruk i ett tidigt skede i livet kan leda till mer omfattande hjälpbehov senare. Därför kan åtgärder sättas in i tidigt skede för att hindra en fortsatt negativ utveckling (Socialstyrelsen 2021b). När hemlöshet kombineras med ett substansbruk kan det bli en mycket svår situation att komma ur för individen.

1.1.1 Historiskt och nutida perspektiv på situationen för unga i hemlöshet och substansbruk i Sverige

Swärd (2021) beskriver hemlöshet som något föränderligt på samma sätt som och i takt med att samhället förändras. Detta leder till utmaningar eftersom det sociala arbetet sällan hinner ställa om i förhållande till de förändringar som uppstår i samhället. Swärd (2021) kallar detta för stigberoende och det innebär att de institutionella strukturerna är stagnerade även om samhället förändras. Det som först synliggjorde hemlösheten var inflyttningen till städerna som skedde i mitten av 1800-talet. När Förenta Nationernas Konvention (Förenta Nationerna 2008) senare formulerade de mänskliga rättigheterna belystes de svaga grupperna tydligare eftersom de saknade tillgång till dessa rättigheter. Som följd fick reformprogram och socialpolitik en plats i samhällets utveckling och i samhällsdebatten (Swärd 2021). Hemlösa har historiskt setts som en annorlunda och avvikande grupp från befolkningen i övrigt (Lofstrand & Nordfeldt 2007). Detta blev tydligt när de svaga grupperna synliggjordes.

En av de svagare grupperna är de unga, eftersom de sällan har samma resurser som vuxna. I dagens läge är det runt 11% av gymnasieungdomarna i Sverige som någon gång har rymt eller blivit utkastade från hemmet (Sjöblom 2011). I den statistiken inkluderas allt från ett dygn till flera månader. Under dessa perioder är det vanligt att den unge istället bor hos kompisar eller hos andra mer avlägsna kontakter. Det förekommer också att de står helt utan tak över huvudet. Att ha upplevt hemlöshet som 18 år eller yngre leder till en förhöjd risk att utveckla något typ av substansbruk jämfört med om hemlösheten uppkom först efter 19 års ålder (Johnson & Chamberlain 2008). Substansbruk är något som ofta kopplas samman med hemlöshet delvis för att det är socialtjänsten som fått ansvaret för hemlöshetsfrågorna. Det leder till att antagandet om att hemlösheten beror på substansbruket eller ett annat misslyckande blir det rådande i samhället (Swärd & Runquist 2000). Johnson och Chamberlains (2008) forskning visar istället att 60% av ungdomarna som intervjuades i deras studie först hade erfarenheter av hemlöshet som i sin tur ledde till att de utvecklade ett problematiskt substansbruk.

1.1.2 Hemlöshet och substansbruk – ett komplext socialt problem

Inom hemlöshetsforskningen finns det olika förklaringsmodeller till varför människor hamnar i hemlöshet. Utifrån de olika förklaringsmodellerna uppkommer också olika åtgärdstankar som grundar sig i olika politiska förhållningssätt. Det finns både individuella, relationella, organisatoriska, institutionella och strukturella förklaringsmodeller till varför människor hamnar i hemlöshet (Svärd 2021; Svärd i Svärd & Runqwist 2000). I vår uppsats kommer vi främst lyfta individuella och strukturella förklaringsmodeller.

De individuella förklaringsmodellerna har fokus på att se individens egna bristfälliga beteende eller oförmågor. Det kan exempelvis handla om att inte kunna skaffa sig ett arbete eller att misslyckas med att bibehålla kontakt med socialtjänsten. Detta har lett till en marginalisering av dessa människor eftersom de betraktats som misslyckade (Svärd 2021).

Svensk hemlöshetspolitik och narkotikapolitik har länge formats av en diskurs som lägger ansvaret på individen. I de diskurser som har verkat kring hemlöshet har ett substansbruk i regel sammankopplats till de hemlösa. De som syns på gatorna är ofta påverkade på något sätt och det är den bilden media sprider. Det har lett till "eget-ansvar-teorier" och "moraliserade bedömningar" kring personer i hemlöshet och substansbruk (Svärd 2000).

Dessa har i sin tur lett till stigma i samhället kring både hemlöshet och narkotika. Det gör att personer i både hemlöshet och substansbruk sällan söker hjälp och dessutom är ovetandes om den hjälp som finns där drogfrihet eller nykterhet inte krävs (Svärd 2000). Majoriteten av individerna i ett substansbruk upplever det som utmanande att uppnå drogfrihet eller nykterhet, framför allt om det har sin grund i psykisk ohälsa eller livssituationer som är kopplade till lidande på olika sätt (ibid.). Den svenska hemlös- och narkotikapolitiken tillsammans med stigmat har lagt stor press på individer som sällan själva har haft möjlighet att påverka sin egen situation.

Skam är starkt sammankopplat till dessa processer (Thörn 2000). Istället för att be om hjälp söker individerna temporära lösningar som exempelvis att sova på soffor hos vänner eller okända (Sjöblom 2011). Att hamna på gatan kan vara särskilt farligt för ungdomar, men även att bo hos vänner eller okända kan leda till ett utsatt läge. Exempelvis kan det leda till att ungdomarna blir sexuellt utnyttjande i utbyte mot att ha någonstans att bo (Tyler & Beal 2010).

De strukturella förklaringsmodellerna belyser bostadsmarknaden och de politiska beslut som tas i frågan (Swärd 2021). Just nu är bostadsmarknaden svag i Sverige. Bristen på bostäder har blivit tydlig och mer utbredd, framför allt i jämförelse med grannländerna Finland och Norge där produktionen av bostäder sker i samma takt som efterfrågan av bostäder. I Sverige produceras mindre än hälften av de bostäder som efterfrågas. Detta leder till ett problem inte bara för utsatta grupper utan för befolkningen överlag (ibid.).

Något som varit starkt ifrågasatt de senaste åren är att det saknats en nationell strategi för att motverka hemlöshet. Detta har regeringen åtgärdat med en nationell strategi för 2022–2026 (Socialdepartementet 2022). Senaste strategin som regeringen framtagit innan detta gällde mellan 2007–2009. Utvärderingen av denna strategi framhåller att strategins mål endast uppfyllts till viss del. Antalet människor i hemlöshet har samtidigt ökat i större utsträckning vilket har lett till att hjälpinsatserna varit knappt märkbara (Socialstyrelsen 2010). De fyra nya målen i den nationella strategin för att motverka hemlöshet 2022–2026 är: att förebygga hemlöshet, att ingen ska behöva bo på gatan, att implementera Bostad först nationellt och att stärka det sociala perspektivet vid samhällsplaneringen (Socialdepartementet 2022). Dessa mål visar tydligt på de strukturella utmaningarna.

Regeringen har dessutom nyligen tillsatt ett råd för samhällsplanering som Boverket har fått ansvar för. Syftet är att skapa en arena för samverkan mellan statliga myndigheter och ett forum för dialog mellan planeringsaktörer för att ta fram en nationell strategi för att motverka segregation, utanförskap och andra samhälleliga utmaningar (Boverket 2022). Swärd (2021) problematiserar en av

utmaningarna med att arbeta på nationell nivå kring hemlöshet. Det är kommunerna som har ansvar för hemlöshetsfrågan och det finns ett motstånd kring att bygga bostäder till de mer socialt utsatta grupperna för att det skulle attrahera grupper som de inte vill ha i sin kommun. Som regel önskas höginkomsttagare som kan betala mer skatt till kommunen och därmed byggs bostäder som svarar mot deras efterfrågan och ekonomiska kapacitet (ibid.).

Bostad först är en insats som även i Sverige uppmärksammats de senaste åren. Det innebär att individen får tillgång till en lägenhet utan kravet att först vara fri från droger. Individen får genom detta möjlighet att kunna återhämta sig från den stressfulla situation som det innebär att leva i hemlöshet och får förutsättningarna för att kunna leva ett fungerande liv oavsett om individen blir helt fri från droger eller endast bibehåller ett kontrollerat bruk (Pleace 2018).

1.1.3 De ungas paradoxala situation

Det är ofta svårt att ge unga adekvat hjälp eftersom de är i övergången mellan att vara barn och vuxen. Ungdomstiden är en fysiologisk, psykologisk och social utvecklingsfas där individen är mer påverkning- och sårbar. Det är en tid när individen ska bryta sig loss från familjen och skapa sig en egen identitet (Sjöblom 2002). Om hemmet, som en trygg bas, redan tagits ifrån den unge genom dysfunktionella familjemönster, substansbruk hos föräldrar, våld i familjen eller riskfyllda miljöer bland kamratgrupper kan det leda till egna problem. De problemen kan röra sig om eget substansbruk, psykisk ohälsa, kriminalitet med mera.

Unga lider mer frekvent av samsjuklighet än vuxna. Därför behövs det samverkande insatser för att kunna hjälpa denna grupp på ett adekvat sätt (Inspektionen för Vård och Omsorg 2016). Det som just nu erbjuds i Göteborgs stad för unga som inte än fyllt 21 är hem för vård och boende (HVB). Det är en omfattande insats och som unga i den livssituationen sällan samtycker till eftersom de anser att de redan klarar av att ta hand om sig själva. HVB är en kontrollerande

insats med mycket stöd. Klee och Reid (1998) menar att för de som varit hemlösa är den egna friheten något som värdesätts hos individerna. Därför är kontrollen svår att återanpassa sig till. Konsekvenserna av substansbruket har oftast ännu inte blivit så allvarliga att den unge är motiverad till att bryta det. För många är substansbruket ett sätt att kunna hantera de trauman eller andra psykiska problem som uppkommit (Inspektionen för vård och omsorg 2016). Denna grupp kan därför vara svår att ge stöd till eftersom det inte finns insatser anpassade efter individens önskemål eller behov.

Att bli erbjuden insatser med omfattande stöd och som dessutom är kontrollerande kan upplevas som svårt för individen. Istället hamnar de på soffor hos kompisar vilket i sig också kan vara en osäker miljö att vara i (Sjöblom 2011). Det är dessutom en grupp som är svår att synliggöra och definiera för att de sällan registreras i statistiken.

1.2 Problemformulering

I bakgrunden lyfts flera av de delar som gör att unga i hemlöshet och substansbruk lever i en mycket komplex situation. De påverkas av den historia som finns kring hur hemlöshet och substansbruk har behandlats som ett socialt problem och att det har påverkat vilket förhållningssätt samhället har haft och har. De individuella förklaringsmodellerna har varit de som hörts i samhällsdebatten vilket lett till ett missgynnande fokus kring hur samhället tänker att denna grupp ska få hjälp. Fokus har legat kring att det är individen själv som ska komma ur sitt bruk för att sedan få hjälp vidare. De senaste åren har de strukturella förklaringsmodellerna uppmärksammats mer vilket blev tydligt i den nya nationella strategin för att motverka hemlöshet (Socialdepartementet 2022). I strategin lyfts Bostad först som en viktig del i att motverka hemlöshet vilket är motsatsen till att kräva drogfrihet för att individer ska få tillgång till ett boende.

Unga i hemlöshet och substansbruk är en grupp som stöter på många hinder och paradoxala situationer. Det finns ett antal studier som belyser dessa unga och deras

situation. Det tycks däremot endast finnas ett fåtal studier som lyfter upp de yrkesverksammas erfarenheter. Deras erfarenheter kan bära viktig information för att kunna ge rätt hjälp och stöd till de unga. De kan ha ett helhetsperspektiv av den unges situation och samtidigt ha en uppfattning om vilken hjälp det finns att få. Den professionella kan också ha kunskap om fenomen som påverkar den unge som kan bidra till en bredare förståelse av dennes situation.

Målet med studien är inte bara att uppmärksamma denna problematik utan främst att lyssna till de erfarenheter som yrkesverksamma har av att stötta denna grupp med unga. Vi vill se hur sociala insatser på ett praktiskt sätt kan hjälpa, både genom att granska när hjälp och stöd har nått ett positivt resultat och när de inte har det. Vad säger de yrkesverksamma att de unga behöver utifrån sin erfarenhet att arbeta med dem?

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka yrkesverksammas erfarenheter av hjälp och stöd för unga som lever i hemlöshet och som uppbär ett substansbruk.

Med utgångspunkt i syftet formuleras två frågeställningar:

1. Vilka hinder har yrkesverksamma erfarit kring hjälp och stöd för unga i hemlöshet och substansbruk?
2. Vilka erfarenheter av, och reflektioner kring, fungerande hjälp och stöd för unga i hemlöshet och substansbruk besitter yrkesverksamma?

1.4 Begreppsdefinitioner

I studien använder vi oss av fem begrepp vars innebörd kan variera beroende på vilken kontext de används i. För att kunna föra en diskussion om problematiken är det viktigt att vi, våra informanter och läsaren kan förhålla oss till en gemensam definition som bygger på samma förståelse av begreppen.

1.4.1 Unga

Enligt socialtjänstlagen klassas alla upp till 18 års ålder som barn (2001:453). I de flesta rapporter definieras unga vuxna som 18–26 år (Stockholms stadsmission 2017; Stockholms stadsmission 2011; Socialstyrelsen 2021a). Olika sorters boendalternativ finns tillgängliga för de över 21 år. Exempelvis gäller Bostad först endast de över 21 år i Göteborgs stad (Göteborgs kyrkliga stadsmission u. Å.). Detsamma gäller boendena för symtomtolerans. Därför kommer vi att avgränsa oss till åldrarna 15–21 år och benämner individerna eller gruppen som “den unge” eller “de unga” i vår uppsats.

1.4.2 Hemlöshet

Socialstyrelsen (2021a) definierar inte hemlöshet endast som ett stadie utan har delat upp hemlösheten i fyra olika situationer: akut hemlöshet, institutionsvistelse och stödboende, eget ordnat kortsiktigt boende samt långsiktiga boendelösningar. Akut hemlöshet innebär att personer hänvisas till härbärke, akutboenden, jourboenden eller liknande. Den andra situationen som Socialstyrelsen tar upp handlar om att personen bor på en institution eller i ett stödboende och inte har något hem efter utskrivning från dessa. Eget kortsiktigt boende innebär att personen själv hittar en tillfällig plats att sova på genom egna kontakter utan att ha en långsiktig lösning. Långsiktiga boendelösningar handlar om att få tillgång till boende genom kommunen med någon slags tillsyn eller villkor.

I vår uppsats definierar vi hemlöshet som personer som befinner sig i någon av de tre första situationerna som Socialstyrelsen (2021a) presenterar. Vi använder oss av perspektivet på hemlöshet som fokuserar på avsaknaden av ett hem. Definitioner av hemlöshet är relativ eftersom ett hem kan innehålla både en social och emotionell dimension, en plats att återvända till (Sahlin 1992). Swärd (2021) lyfter fram att ett hem bland annat har geografiska, sociala, emotionella och kulturella dimensioner. Att ha ett hem är grunden för ett socialt liv, ger möjlighet till att få de basala behoven tillgodosedda samt att få tillgång till medborgerliga rättigheter, till

exempel rösträtten. Ett hem är följaktligen mer än bara ett tak över huvudet. Därför har vi valt att använda oss av ordet "hemlöshet" istället för "bostadslöshet". Bostadslöshet fokuserar istället på avsaknaden av en bostad. Unga som är hemlösa kan ha tak över huvudet och samtidigt vara utan ett hem.

1.4.3 Substansbruk

Bruk av substanser innebär ett intag av antingen alkohol eller olika sorters droger (Johnson, Richert & Svensson 2017). Författarna lyfter fram tre olika begrepp: riskbruk, missbruk och beroende. Det visar att det finns olika nivåer kring bruk av substanser. Begreppet riskbruk definieras utifrån en viss intagen alkoholmängd och den risk som följer av den konsumtionen till att hamna i ett beroende. Denna gränsdragning kring mängd finns inte när det kommer till droger (ibid.). Nationalencyklopedin definierar missbruk som en "okontrollerad eller överdriven användning av något" (Nationalencyklopedin 2022). Ett beroende innebär däremot att behöva något för att personens tillvaro ska fungera (Johnson, Richert & Svensson, 2017). I denna uppsats handlar det om antingen droger eller alkohol.

I vår uppsats kommer vi använda oss av ordet substansbruk. Detta använder vi inte för att visa på vilket slags bruk eller med vilken frekvens. Vi fokuserar på vilka konsekvenser det får när individen intar substanser. Att bruka substanser vid ett tillfälle på en institution kan få större konsekvenser än att vara i ett problematiskt substansbruk i sitt eget privata boende. På en institution finns det exempelvis oftast riktlinjer kring utskrivning vid bruk av substanser vilket gör att det blir mer problematiskt. När det kommer till hemlöshet ser vi däremot att ett mer frekvent bruk av substanser som leder till antingen missbruk eller beroende rent definitionsmässigt kan göra situationen för den unge svårare.

1.4.4 Hjälp och stöd

Inom uppsatsen står hjälp och stöd för alla typer av insatser som finns för de unga samt andra faktorer som behövs för att den unge ska bli hjälpt ur hemlöshet och

substansbruk. Hjälp och stöd ger ett bredare perspektiv på hjälpen som unga kan få än begreppet insatser.

1.4.5 Yrkesverksamma

Yrkesverksamma inom vår uppsats definieras som socialarbetare som arbetar med eller har erfarenhet av att arbeta med unga som lever i hemlöshet och som uppstår ett substansbruk.

1.5 Studiens relevans för socialt arbete

Även om det finns viss internationell forskning om professionellas erfarenheter av unga i hemlöshet och substansbruk finns det endast ett fåtal forskningsstudier om förekomsten i ett nationellt, svenskt perspektiv. Därför anser vi att denna studie behövs. De professionella kan ha en gedigen bild av en individs liv och samtidigt inkludera andra mekanismer som påverkar den unge. Därför är det lämpligt att lyfta fram deras röster och reflektioner kring ämnet.

I studien synliggörs en grupp unga som hamnar mellan stolarna i samband med att det finns hjälp och stöd som erbjuds dem men som de sällan samtycker till. Detta resulterar i att de istället inte får någon hjälp alls. I rapporten som Stockholms stadsmision gjorde 2011 framkom det att många unga aldrig söker hjälp hos myndigheter. Istället hamnar de ofta i riskfyllda miljöer (Sjöblom 2011). Denna grupp synliggörs sällan eftersom de inte registreras i statistiken.

Samhällsrelevansen har redan lyfts i *1.1 Bakgrund* och *1.2 Problemformulering* kring de brister som finns strukturellt på bostadsmarknaden med stora bostadsbrister och stigmat kring hemlösa och personer i substansbruk. Frivilliga organisationer är en stor del av socialt arbete och kan hjälpa unga som myndigheter av olika anledningar inte kunnat fånga upp. När det kommer till den grupp unga vi indirekt undersöker är problemen i regel för omfattande för att den frivilliga sektorn ska kunna hjälpa på rätt sätt eftersom det krävs stora resurser för det. Vår uppsats behövs för att belysa, problematisera och komma med konkreta förslag för att

professionellas erfarenheter ska gynna unga i hemlöshet och substansbruk samt att samhället ska stötta denna grupp på ett relevant sätt.

1.6 Avgränsning

Under formuleringsstadiet av studiens syfte fanns det frågetecken kring vilken målgrupp som skulle undersökas, om undersökningen skulle riktas mot professionella som har erfarenhet av att arbeta med unga i den situationen eller de unga själva. De professionella har en bred bild av problematiken eftersom de har mött många människor i denna situation. Därför valde vi att intervjua professionella. För att bevara bredden i uppsatsen gjordes ingen avgränsning kring att intervjua en specifik grupp professionella inom socialt arbete. Olika professionella belyser de unga ur olika synvinklar beroende på om de arbetar utförande eller beslutsfattande och vårt urval värnar om denna bredd.

Vi gjorde också en avgränsning kring åldern för vilka unga som indirekt skulle inkluderas i studien. Unga mellan 15–21 år som lever i hemlöshet och substansbruk är en grupp som i nuläget är begränsade till ett fåtal stödinsatser och därför är det relevant att undersöka vilka fler alternativ för hjälp och stöd som gruppen kan gynnas av. För personer över 21 år finns det redan större variation på hjälp och stöd och är därför inte relevanta för vår studie. Barn yngre än 15 år kan också leva i hemlöshet. I regel omhändertas de av myndigheter med stöd av LVU – lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (SFS 1990:52) eftersom de behöver omfattande hjälp och stöd genom exempelvis ett HVB (Hem för vård och boende) och är därför inte heller relevanta för vår studie.

Vi har aktivt valt att inte behandla tvångslagstiftningarna, LVU (SFS 1990:52) och LVM (1988:870). I tvångslagstiftningarna finns riktlinjer kring vilka insatser som gäller för dem. Det är när rekvisiten för LVU eller LVM inte uppfylls, och det ännu inte finns stöd för att ta sådana beslut, som vår studie blir relevant.

Vi har avgränsat oss till Västra Götalandsområdet utifrån att de informanter vi fick kontakt med befann sig i Västra Götaland.

2. Tidigare forskning

När vi sökt efter tidigare forskning har olika sökkombinationer och databaser använts. ProQuest Social Science användes med sökkombinationerna “youth AND addiction AND homelessness” och “youth AND substance use AND homelessness”. Den andra sökordskombinationen har även använts för Scopus. I sökningen i Scopus begränsades även sökningen till artiklar inom sociologi och socialt arbete. Även Google Scholar användes. I sökfältet vid sökning i Google Scholar skrevs “articles youth homelessness substance use”. Utifrån de artiklar som hittades i dessa sökmotorer använde vi oss av deras referenslistor för att finna flera relevanta artiklar.

Inom områdena hemlöshet och substansbruk finns det redan en omfattande mängd forskning. Det finns även viss forskning kring unga med samma problematik, om än inte lika uttömmande. Inom fältet finns det många olika potentiella spår för fördjupad forskning men vi har valt att försöka bevara bredden i studien eftersom det är en problematik som kräver att komplexiteten uppmärksammas i varje människas situation. I Neales (2001) kvalitativa studie från Skottland i vilken författaren har intervjuat 200 personer som har levt eller lever med ett problematiskt substansbruk, lyfts komplexiteten i att ge unga rätt hjälp och stöd. Olika personer behöver olika saker för att kunna komma ur hemlöshet och substansbruk. Författaren påvisar att det är stor variation i varje individs uppsättning omständigheter vilket gör varje fall unikt (ibid.). Detta gör att det är svårt att förklara på ett tematiserande sätt vad det är som gör att personer hamnar i hemlöshet och substansbruk.

Kunskapsläget ser olika ut i Sverige och internationellt. Vi har hittat en forskningsstudie som tar upp hemlöshet och mekanismerna kring det för unga i just Sverige. Den behandlar även processer kring substansbruk till viss del. Däremot finns det en hel del internationella studier kring detta. De internationella studierna är i de flesta fall gjorda i Storbritannien eller Nordamerika. Eftersom livsomständigheterna är relativt lika Sverige, jämfört med andra delar av världen,

kommer de att användas. Vi kommer presentera några av de studier som synliggör, förtydligar och nyanserar den empiri som vi sedan samlat in.

Avsnittet tidigare forskning indelas i Riskfaktorer och Hjälp och stöd. Uppsatsens syfte är att undersöka yrkesverksammas erfarenheter av hjälp och stöd för unga i hemlöshet och som uppbär ett substansbruk. Det gör att den andra delen av tidigare forskning med rubriken Hjälp och stöd given. Vi har valt att också ha med riskfaktorerna på ett tydligt sätt i uppsatsen eftersom det bidrar till förståelse för problematiken och är en viktig utgångspunkt för att synliggöra vilken typ av hjälp och stöd som de unga gynnas av. I slutet av tidigare forskning kommer huvuddragen i avsnitten att sammanfattas och länkas samman.

2.1 Riskfaktorer

De riskfaktorer som framkommit presenteras nedan. Studierna redogör för många detaljer och i vissa fall har dessa tagits ur vår text för att snarare lyfta fram huvudtemana.

Den första studien har DeHart, Anderson och Martin (2021) genomfört. De har gjort en kvalitativ studie där de intervjuat yrkesverksamma som arbetar med unga i hemlöshet och substansbruk. De har också genomfört gruppintervjuer med unga i den situationen. I studien framkommer olika orsaker som leder till att unga hamnar i hemlöshet. De benämner framför allt ostadiga hemförhållanden som arbetslöshet och substansbruk hos föräldrarna, våld, övergrepp och försummelse. Detta är sådant som kan ha pågått i generationer vilket försvårar möjligheterna för att bryta dessa mönster. En annan riskfaktor till hemlöshet som framkommer i studien är att den unge bott i fosterhem eller på institution. Slutligen nämns också konflikter i hemmet som gjort att den unge tvingats från sitt hem. Klee och Reids (1998) kvalitativa intervjustudie med unga i hemlöshet och substansbruk från Melbourne, mellan 14–25 år visar att endast 9 % av de intervjuade uppgav att de blivit tvungna att lämna på grund av eget substansbruk.

Dessa riskfaktorer är inriktade på individens egna omständigheter och bakgrund. Ofta är detta faktorer som den unge inte själv kan påverka utan något som den unge drabbas av och som i sin tur leder till negativa konsekvenser. Utifrån detta blir det problematiskt att använda de individuella förklaringsmodellerna för hemlöshet eftersom det blir tydligt att det i grunden inte är individen själv som är problemet som behöver lösas först utan att det handlar om andra faktorer som påverkar individen.

Även Neales (2001) tar upp de ovan nämnda orsakerna till att unga hamnar i hemlöshet och substansbruk. Att studierna DeHart, Anderson och Martin (2021) och Neale (2001) är gjorda med 20 års mellanrum bör också uppmärksammas för att det visar att dessa mekanismer är problematiska och oförändrade oavsett tid.

Informanterna i Neals studie (2001) menar att hemlösheten antingen triggat eller förvärrat ett användande av droger samt att det är tydligt att det handlar om ett val mellan flera olika dåliga alternativ. Att sova och bo på gatan innebär en stor utsatthet, men det innebär även ett akutboende. Där är tillgängligheten på droger hög och lokalerna är i regel dåligt skötta. Det fanns en motvilja hos respondenterna att vara i konstant kontakt med droger och personer i ett substansbruk (ibid.). Istället kunde individerna välja att sova ute då det sågs som ett lika dåligt alternativ.

Hemlösheten beskrivs också komma med flera negativa känslor så som depression, ensamhet och självmordstankar (Neale 2001). Klee och Reid (1998) nämner stressfaktorer för personer i hemlöshet som exempelvis bristen på vatten, värme och ljus samt att kunna hålla hygien, äta bra mat, sova ordentligt med mera. Även bristen på privatliv och tystnad kan upplevas som stressfaktorer. Detta dövas hos individerna med droger av olika slag och tanken på att ge upp drogerna i det stadiet sågs i princip som omöjlig (Neale 2001). Att få tillgång till ett mer permanent hem kopplades samman med en känsla av mening, självrespekt och ansvar.

Ovanstående faktorer visar på en nedåtgående spiral. De visar att hemlöshet leder till substansbruk som leder till värre hemlöshet. Även andra riskfaktorer som kan leda till ett djupare substansbruk tas upp såsom exempelvis depression, övergrepp och hunger som i sin tur kan vara en följd av hemlöshet. På samma sätt tar

DiGuseppia, Davisc, Christieb & Riced (2020) upp substansbruk som copingstrategi hos unga i hemlöshet för att kunna hantera trauman de upplevt. I deras studie, som presenteras nedan, framkommer det att nästan alla unga som deltog i studien har upplevt trauma av något slag. Dessutom visar det sig att substansbruket gör att de unga har större risk att erfara fler traumatiska händelser än personer utan substansbruket. Detta gör att det även här kan bli en nedåtgående spiral med trauma som leder till substansbruk som leder till mer trauma och så vidare. Författarna lyfter att det finns ett cykliskt förhållande mellan att vara i hemlöshet, substansbruk och att bli ett offer för övergrepp (ibid.).

DiGuseppia, et al. (2020) har gjort en kvalitativ studie i Los Angeles riktad mot unga, 14–25 år gamla som lyfter fram hur substansbruk, trauma och sociala sammanhang påverkar en ung person i hemlöshet. Studien genomfördes med hjälp av intervjuer som undersökte de sociala sammanhangens påverkan på hemlösheten samt en enkät med fokus på trauma och substansbruk. Det sociala sammanhanget bland hemlösa visade sig kunna ha både en positiv och negativ påverkan för individens möjligheter att komma ur hemlöshet och substansbruk. Studien visar att det sociala sammanhanget kan ha en stöttande och stärkande funktion. Det kan ge känslan av tillhörighet och stöd från andra som förstår hur det är (ibid.). Samtidigt kan det finnas ett negativt gruppsytryck kring att bruka substanser när alla gör det vilket leder till att det blir normaliserat, vilket i sin tur gör det svårare att avstå. Om det istället finns ett socialt sammanhang som visar hur ett liv utan ett bruk av substanser kan se ut kan det inge hopp och leda till att den unge får färre dagar i hemlöshet. Det kan exempelvis handla om att lära känna människor som har ett hem, och stabila relationer (ibid.).

Som vi sett ovan finns det flera olika riskfaktorer som gör att människor hamnar i och förblir i hemlöshet och substansbruk. Dessa har lyfts fram av både professionella som arbetar med unga i denna situation och av de unga som själva är i hemlöshet och substansbruk. Förståelsen av riskfaktorer minskar risken för att göra generella antaganden utan att ha en grund i forskningen om vad personer i

hemlöshet och substansbruk behöver. Detta leder till att relevant hjälp och stöd kan lyftas fram.

2.2 Hjälp och stöd

Utifrån föregående avsnitt kan vi nu ta fasta på skyddsfaktorer som förbygger hemlöshet samt till vilken typ av hjälp och stöd som forskningen lyfter fram. Skyddsfaktorer lyfts för att kunna betona dem för förebyggande arbete. Detta avsnitt kommer lyfta fram familjesituation, trygga relationer, skadebegränsning, bostadsmarknaden och problemets komplexitet.

Klee och Reid (1998) uppmärksammar skyddsfaktorer och kommer fram till förslag på hjälpinsatser för att förebygga hemlöshet men också för att hjälpa dem som är i det nu. Författarna lyfter fram att erfarenheten av trygga familjerelationer är en viktig skyddsfaktor. I studien visar de att fler än hälften av deras informanter har erfarenheter av att bli utsatta i hemmet, förlora en förälder eller på andra sätt leva i dysfunktionella familjer. De som hade andra sociala relationer i sin närhet mådde bättre både fysiskt och psykiskt och det hjälpte dem att hantera sin svåra situation (ibid.).

Höjer och Sjöblom (2011) med sin unika svenska studie betonar också trygga relationer som en viktig skyddsfaktor. I sin kvalitativa intervjustudie med unga i Sverige som varit placerade i antingen familjehem eller på institution lyfter de relationer till trygga vuxna som avgörande i övergångsfasen från att vara placerad till att klara sig själv. Denna relation kan vara den enda stabila och förtroendefulla relation som den unge har till en vuxen person. Författarna lyfter fram kontinuiteten i relationerna som avgörande för att förtroende ska etableras (ibid.). Exempel på sådana viktiga relationer var familjehemsföräldrarna som blev som deras egna föräldrar, kontaktpersonen från HVB hemmet där kontakten fortsatte efter placeringen avslutats eller en socialsekreterare som haft kontakt med den unge under lång tid och utvecklat en vänskap. Detta visar vikten av att få det känslomässiga stöd och den praktiska hjälp som ett tryggt socialt nätverk ger. Även

Inspektionen för vård och omsorg (2016) bekräftar att övergångsfasen mellan att vara placerad till att klara sig själv är en kritisk period och betonar samverkan mellan olika myndigheter som en avgörande faktor i de processerna. Brist på bostäder försvårar denna process mycket.

Ett bristande stöd i övergången mellan att vara placerad och att klara sig själv kan leda till marginalisering eftersom det under den perioden är stor risk för den unge att hamna i hemlöshet eller att denne inte kommer in på arbetsmarknaden (Höjer och Sjöblom 2011). Denna övergångstid präglas av en paradoxal situation för att den unge fortfarande behöver stöd och samtidigt ska försöka klara sig själv. Det kräver att det finns en trygg bas att komma tillbaka till när den unge behöver stöttning. Samtidigt behöver det skapas möjligheter för den unge att testa sig fram. Flera unga uttrycker ett behov av att få möjlighet att misslyckas. Om dessa förutsättningar inte finns, för att den unge varit placerad utan att få hjälp vidare, kan det leda till en mycket sårbar och utsatt situation (ibid.). Höjer och Sjöblom (2011) tar också upp den unges egna resiliens som viktig för måendet samt att det stärker dennes förmåga att skapa ett eget sammanhang. Detta kan sättas i motsats till allt det som den unge utsätts för och visar på den kraft som finns i varje individ.

De hjälpinsatser som Klee och Reid (1998) föreslår som förebyggande är insatser i hemmet för att barnet eller den unge inte ska behöva flytta till en placering eller själv välja att lämna hemmet. Detta lyfts som viktigt eftersom en av riskfaktorerna för hemlöshet är att ha varit placerad. Det grundar sig inte i att alla placerade blir hemlösa utan på att när författarna intervjuat hemlösa unga har majoriteten av dem svarat att de varit placerade. Om de unga ändå blir placerade lyfter Klee och Reid (1998) att ett skydd för de unga från att hamna i hemlöshet är att utbilda dem till att kunna klara sig själva för att många av dem lämnar placeringen så snart de får möjlighet. Ett sådant stöd kan komma från trygga professionella vuxna som Höjer och Sjöblom (2011) lyfter fram i sin artikel. Relationen till en professionell kan bidra till en sådan utbildning.

Klee och Reid (1998) lyfter skadebegränsande insatser som viktiga när det kommer till att ge stöd för de som redan är i hemlöshet. Detta är en teori som har fokus på

att minimera skadorna för de som är i ett substansbruk och att inte villkora insatserna med drogfrihet eller nykterhet som länge varit riktlinjen i samhället. Som följd av teorin kring skadebegränsning finns det en rad olika insatser som rekommenderas, exempelvis droganvändarvänliga platser och Bostad först (Pleace 2018). Teorin betonar vikten av att först tillgodose de basala behoven hos en människa. Detta lyfter även Neale (2001) och DeHart, Anderson och Martins (2021). Det kan handla om att få tillgång till mat, tak, skydd och sen behandling beroende på behov. Teorin kring skadebegränsning beskrivs mer ingående i teoriavsnittet nedan.

Skadebegränsande insatser framkommer också i Kozloff et al. (2013) kvalitativa studie med fokusgrupper för 23 unga mellan 18–26 år som gjordes i USA för att undersöka vilka faktorer som påverkar ungas möjligheter till hjälp när de befinner sig i hemlöshet och samsjuklighet med psykisk ohälsa och substansbruk. De menar att de unga behövde en trygg plats att komma till där det erbjuds program för att tala om de grundläggande behoven och vilken hjälp det finns att få. Ett problem som de unga tog upp i studien var att de på många boenden riskerade att bli utskrivna om de kom dit påverkade. De menade att det egentligen är i den situationen som de behöver tryggheten i ett hem som mest (ibid.). Skadebegränsning stödjer inte tänkandet kring att skriva ut en individ på grund av substanssymptom eftersom teorin betonar den risk som finns i att lämna påverkade unga på gatan (Pleace 2018). Klee och Reid (1998) menar också att skadebegränsning och behandling är den hjälp som de som varit i hemlöshet länge behöver. Personer som levt i hemlöshet en längre tid betonar ofta den frihet som de haft i hemlösheten som något positivt. Därför menar författarna att den friheten är viktig att värna om eftersom det dessutom finns de som behövt välja hemlösheten på grund av den kontroll som funnits i tidigare hem (ibid.).

I DeHart, Anderson och Martins studie (2021) som nämndes tidigare får de professionella också svara på vilket stöd som de tror unga i hemlöshet och substansbruk behöver. Det första som nämns är just en bostad för att de unga ska kunna tillgodose basala behov men att de också behöver stöd när de väl får ett

boende för att klara av att leva i och ta hand om det. Även sysselsättning togs upp flera gånger men där beskrevs också behovet av att få en stabil psykisk och fysisk hälsa samt att träna hanteringsstrategier kring sitt mående så att den unge blir redo för ett arbete. För att få det benämns möjlighet till traumabehandling, hjälp för psykisk ohälsa och substansbruk samt att kunna hantera motgångar, men det betonas också att detta måste ske utifrån egen fri vilja. Här kommer friheten upp igen men denna gång i förhållande till samtycke för behandling och inte i förhållande till att friheten är en del av hemlösheten som de personerna ofta värnar om (Klee & Reid 1998). Detta visar att frivillighetsprincipen bör vara genomgående i mötet med personer i hemlöshet och substansbruk så länge det inte är fara för personens liv.

Neale (2001) menar också att det behövs stöd från många olika fronter samtidigt så som förebyggande, utbildande, lösning för de problem som är här och nu samt behandlande delar. I detta betonas Kozloff, et. al. (2013) att samverkan är en viktig framgångsfaktor för att det inte handlar om att en människa har olika problem skilda från varandra utan att det handlar om en människa som behöver hjälp utifrån ett helhetsperspektiv.

DeHart, Anderson och Martins (2021) är i det materialet vi undersökt anmärkningsvärt ensamma om att analysera den strukturella problematiken kring bostadsköerna. Detta är något som är en avgörande del i att få möjlighet till en bostad och en stor del i att kunna få hjälp från myndigheter för att situationen påverkar hela bostadssituationen i landet. Är det brist på bostäder generellt blir det svårt att få tillgång till en bostad oavsett om personen lever i hemlöshet eller inte. Att vara i hemlöshet begränsar ännu mer möjligheterna till att få tillgång till en bostad, om bostadsköerna är långa. Dessutom ställer hyresvärdarna större krav på de hyresgäster som de tar emot, krav som en person i hemlöshet sällan har möjlighet att leva upp till (ibid.).

Den hjälp och det stöd som redogjorts för ovan spänner från individuella och förebyggande insatser till hur stödet kan byggas upp kring strukturella faktorer. De strukturella faktorer som tagits upp är stigmatisering och bostadsmarknad. Detta

visar, precis som flera artiklar, att det inte bara handlar om ett individuellt problem utan att det behövs insatser och förändring på flera olika nivåer samtidigt.

2.3 Sammanfattning av tidigare forskning

Den tidigare forskningen har visat hur riskfaktorer, skyddsfaktorer och olika insatser för hjälp och stöd samt tankar kring hur de strukturella mekanismerna kring problematiken påverkar en ung människa i hemlöshet och substansbruk. Flera av artiklarna lyfter fram riskfaktorer i hemmiljön (Klee & Reid, 1998; Neale, 2001 och DeHart, Anderson & Martins 2021) som leder till ostabila hemförhållanden som kan leda till att den unge antingen blir utkastad, själv väljer att lämna eller blir placerad i antingen HVB eller familjehem. Höjer och Sjöblom (2011) tar upp hur ett annat nätverk av trygga vuxna och andra jämnåriga istället kan bli ett stöd som hjälper den unge att stabilisera sitt liv.

Skadebegränsning lyfts också i flera artiklar (Klee & Reid 1998; Kozloff et al. 2013) som ett svar på de negativa spiraler som lyfts i avsnittet om riskfaktorer. Det kan handla om spiraler av hemlöshet som leder till substansbruk som leder till värre hemlöshet och så vidare. Det kan också handla om spiraler med trauma som leder till substansbruk som leder till mer trauma och så vidare. När dessa interagerar med varandra kan det bli ytterst komplexa processer att reda ut. I detta kan skadebegränsningsinsatser vara ett första steg eftersom de bryter spiralen genom att sätta in insatser utan att kräva drogfrihet. De komplexa processer som påverkar unga som lever i hemlöshet och substansbruk har lyfts av tidigare forskning. Det handlar om individer som har med sig olika erfarenheter, har påverkats av hinder på olika nivåer och som därför behöver hjälp på olika sätt, oftast samtidigt.

3. Teoretiskt ramverk

I följande avsnitt redogör vi för de teoretiska ramverk som vi använder oss av för att analysera vårt insamlade material. För att komma fram till vad som är hinder och fungerande hjälp och stöd för unga som är både i hemlöshet och substansbruk kommer vi analysera våra intervjuer genom den *socialekologiska systemteorin* och *skadebegränsning*.

Livssituationen som dessa unga lever i är komplicerad och det finns många olika faktorer som påverkar dem. För att kunna få större förståelse av komplexiteten vill vi analysera de olika system som unga är en del av samt de system som påverkar unga indirekt. Vi använder oss av den socialekologiska systemteorin för att lyfta fram de ungas situation utifrån det nätverk den unge haft under uppväxten. De system som påverkar unga på en individnivå används för att belysa vikten av relationer till privata och professionella kontakter. Den socialekologiska systemteorin möjliggör dessutom analys av möjligheterna till hjälp och stöd samt hinder för detsamma utifrån flera olika nivåer.

Den andra teorin som används är skadebegränsning för att få ett teoretiskt perspektiv på möjligheter till fungerande hjälp och stöd för unga i hemlöshet och substansbruk. Skadebegränsning används både för att analysera möjliga insatser samt för att synliggöra samhällets förhållningssätt till denna grupp av unga och hur detta kan påverka hjälp och stöd.

3.1 Socialekologisk systemteori

Den socialekologiska systemteorin utformad av barnpsykologen Urie Bronfenbrenner, fokuserar på att förklara hur systemet påverkar ett barns utveckling och har en interaktionistisk utgångspunkt (Forsberg & Wallmark 2021). Den sociologiska systemteorin har sitt ursprung i den generella systemteorin och ska ge möjlighet att analysera och förstå komplexiteten i individers nätverk (Klefbeck & Ogden 2003). Systemteori utgår ifrån att förklara helheter istället för att endast belysa de olika delsystem som personen ingår i (Forsberg & Wallmark 2021). Den

generella systemteorin delar in olika delar av personens sammanhang för att öka förståelsen av hur dessa påverkar och samverkar med varandra (Klefbeck & Ogden 2003).

Den socialekologiska systemteorin är mer fokuserad på att förstå barn utifrån de system som de ingår i. Vi använder oss av teorin även om de unga är 15–21 år. Det motiveras med att yrkesverksamma under empiriinsamlingen betonade att de unga i regel inte hamnar i både hemlöshet och substansbruk utan att ha erfarenhet av problematiska förhållanden under sina barn- och ungdomsår. Vi vill belysa både ungas nuvarande situation och samtidigt lyfta fram de ungas bakgrund. Det centrala i teorin handlar inte bara om kategorin barn utan om individer i utveckling (Klefbeck & Ogden 2003). Vi använder teorin utifrån ett historiskt perspektiv på individen och utgår ifrån att systemen kring individen fortsätter vara viktiga även efter att denne fyllt 18 år.

Den socialekologiska systemteorin utgår ifrån att varje barn blir påverkad av olika system även om de inte själva ingår i systemet (Klefbeck & Ogden 2003). Barnet utvecklas genom det samspel som sker mellan deras sociala fält (Forsberg & Wallmark 2021). Bronfenbrenner delar in de olika systemen i mikrosystem, mesosystem, exosystem och makrosystem (ibid.).

Mikrosystemet inkluderar främst familjen till barnet men alla mindre sammanhang som individen ingår i är ett mikrosystem i sig (Forsberg & Wallmark 2021; Klefbeck & Ogden 2003). För den unge kan dessa system exempelvis vara skolan, fritidshem, kamratgruppen eller ett fotbollslag (Klefbeck & Ogden 2003). För de unga som bor på HVB hem kan professionella på boendet eller andra professionella ingå i mikrosystemet. Det beror på att den vuxna person som står en individ närmast i regel är den vuxna som den unge bor med (ibid.). Klefbeck & Ogden (2003) visar att det är kontakten mellan de olika mikrosystemen som är viktiga för barns utveckling. Denna kontakt mellan mikrosystem sker i mesosystemet som är ett system som barnet inte ingår i. För de unga kan det handla om mötet mellan föräldrar och olika professionella som har kontakt med barnet eller relationen mellan olika professionella som handlar om barnet (Forsberg & Wallmark 2021).

Exosystemet handlar om system som individen inte ingår i och som står längre ifrån denne än vad mesosystemen gör och som påverkar individen indirekt (Klefbeck & Ogden 2003). Det kan till exempel handla om sammanhang som föräldrar är en del av eller den professionellas arbetsplats som påverkar den placerade ungas hjälpkvalité indirekt. Det mer övergripande systemnivån är makrosystemet som bland annat tar hänsyn till värderingar i samhället (ibid.). Det kan handla om politiska beslut som påverkar hur unga blir bemötta av professionella och de möjligheter samt insatser som finns för att hjälpa unga.

Den socialekologiska systemteorin möjliggör ett holistiskt perspektiv på den unges livssituation och synliggör vad som påverkat att den unge kommit dit där den är idag och hur detta i sin tur påverkar den unges möjligheter till stöd och hjälp.

3.2 Skadebegränsning

I vår uppsats används skadebegränsning som teori för att synliggöra de förhållningssätt som finns i samhället för unga i hemlöshet och substansbruk samt att bistå med ett teoretiskt ramverk kring de insatser som lyfts fram av informanterna.

Skadebegränsning, även känt som harm-reduction på engelska, är en teori som innefattar insatser som minskar risken av skada för en person som är i ett substansbruk (Allan 2014). Teorin kan ses utifrån en konstruktivistisk position. Denna position betonar att sociala problem är konstruerade utifrån rådande uppfattningar och framhäver därför vikten av att inte moralisera personer i substansbruk. Att substansbruk i sig är ett problem som moraliseras av samhället som oönskat överensstämmer inte med skadebegränsning. Istället betonas att riskerna som kommer med bruket ska minskas genom skadebegränsande insatser. Begreppet skadebegränsning förknippas ofta med sprututbytesprogram, användarvänliga lokaler eller andra varianter av överdosprevention (Johnson, Richert & Svensson 2017). Teorin innefattar även insatser som lägger vikt vid att stabilisera individens livssituation för att på så vis minimera skadan och bidra till

en säkrare miljö (Allan 2014). För de unga vi indirekt undersöker är det mest relevant att lyfta fram insatser som minimerar riskerna för hemlöshet. Det är svårt att bryta ett substansbruk så länge individen lever i hemlöshet. Att inte ha ett hem är en otrygg livssituation (Swärd 2021). Skadebegränsning lyfts fram som en viktig del av behandlingsplaner och en typ av första intervention för att förebygga skador i framtiden både för samhället och individer (Allan 2014). Johnson, Richert och Svensson (2017) framhäver vikten av att skadebegränsande insatser ska kombineras med andra insatser om det är möjligt. Fokus ska ligga på en övergripande strategi som använder både individfokuserade och strukturella skadebegränsande insatser. Om den unge inte har förutsättningarna för att sluta bruka droger ska skadebegränsning vara prioriterat (ibid.).

En central utgångspunkt i Skadebegränsning enligt Johnson, Richert och Svensson (2017) är att personer som använder substanser alltid kommer finnas. De menar att ett skadebegränsande perspektiv bör användas istället för direkt eller indirekt bestraffning eller tvång till drogfrihet. Fokus ska ligga på att förbättra individers liv oavsett om de blir drogfria eller inte. Det lyfts fram som ett mer humant och realistiskt angreppssätt (ibid.). Just nu fokuserar den svenska alkoholpolitiken på att minimera skadorna av alkoholanvändningen (Socialdepartementet 2015). Den svenska narkotikapolitiken betonar däremot att en icke-medicinsk användning av droger är skadligt för hälsan och att målet därför är ett narkotikafritt samhälle (ibid.).

Ett exempel på en skadebegränsande insats av personer som är både hemlös och i substansbruk är Bostad först. Bostad först presenterades under *1.1.2 Hemlöshet och substansbruk – ett komplext socialt problem* och dess relation till skadebegränsning kommer här att förtydligas. I motsats till den ofta förekommande boendetrappan kräver Bostad först inte nykterhet eller drogfrihet för att en person ska kunna få tillgång till en egen bostad. Boendetrappan innehåller olika steg till att få tillgång till bättre och bättre bostäder. För varje steg ska individen kvalificera sig genom att exempelvis uppvisa ett visst beteende eller att avstå från skadliga substanser under en specifik tidsperiod (Socialstyrelsen 2021a). Denna trappa börjar med

akutboenden och går över till olika typer av stödboenden (ibid.). Bostad först vänder på boendetrappan utifrån att betona en människas rättighet till en bostad samt hur problematiskt substansbruk kan motverkas. Det är lättare att förändra en människas problematiska substansbruk när personen har ett tryggt och stabilt boende (Johnson, Richert & Svensson 2017). Bostad först kräver inte individens deltagande i en behandling av substansbruket för att få tillgång till boendet, dock uppmuntras sådana typer av insatser som det ofta är möjligt att lättare få tillgång till. Bostad först är en insats som på ett konkret sätt ser till att tillgodose individens basala behov först. Detta är det som skadebegränsande insatser i grunden handlar om (ibid.).

Skadebegränsning är dock inte okontroversiellt (Johnson, Richert & Svensson 2017). I kritiken som har uppstått ligger fokus ofta på de övergripande förändringar som kommer av ett mer skadebegränsande politik. Det kan exempelvis handla om legalisering av visst eller allt bruk, drogliberalism eller misstro till individers förmåga. I kontrast till den svenska narkotikapolitik som strävar efter ett narkotikafritt samhälle går förslag som legalisering av eget bruk i en helt annan riktning (ibid.). Att personer med ett problematiskt substansbruk själva behöver vilja avsluta sitt bruk ses av kritiker som drogliberalism, alltså att bruket bör accepteras så länge individen inte vill sluta själv (ibid.). Kritiker menar att detta synsätt väljer att inte se den potential som individer har till att komma ur det problematiska bruket, vilket kan anses ge uttryck för en förminskad människosyn (ibid.). Skadebegränsning fokuserar på symptomen av narkotikabruket, istället för att motverka anledningarna till bruket. Detta ifrågasätts också av det mer restriktiva förhållningssättet till droganvändande eftersom det inte kan garanteras att bruket försvinner om grundproblemet inte angrips (ibid.). Om en skadebegränsande politik förändrar förhållningssättet till droger och dess användning på en nationell nivå finns risken att droger blir mer accepterade i samhället och att användningen av substanser uppmuntras och ökar (Allan 2014). Genom att undervisa om hur säkert bruk kan genomföras menar skadebegränsningsteorin att dödsfallen och skadorna kring droganvändandet kommer minska drastiskt (ibid.).

4. Metod och metodologiska överväganden

4.1 Val av metod

Eftersom studien har som syfte att undersöka yrkesverksammas erfarenheter av stöd och hjälp för unga i hemlöshet och substansbruk, har en kvalitativ metod använts. Den kvalitativa metoden har sitt fokus på att förstå informanternas verklighet och hur de tolkar ett problem eller sammanhang. Metodens ontologiska utgångspunkt är konstruktivistisk vilket betyder att verkligheten ses som styrd av de sociala processer som förekommer och hur individerna tolkar dem (Bryman 2018). För att samla empiri har öppna intervjuer med viss prestrukturerad tillämpats. Det valdes för att samla information på ett öppet sätt med relevanta ramar utifrån det som informanterna själva tar upp kring ämnet (Jacobsen 2012). Vi har valt att utgå ifrån en induktiv ansats för vår uppsats. Det betyder att vi låter empirin som insamlas styra arbetet kring teori och slutsatser helt (Ingeman 2016).

De kvalitativa studierna görs i regel med få personer, vid en specifik tidpunkt som delger sin tolkning av ett ämne. Därför kan det inte antas att detta kan överföras på en större grupp människor eller räknas som allmängiltigt (Jacobsen 2012). Målet med en kvalitativ studie med kvalitativa intervjuer är inte att generalisera utan att på ett djupare sätt få förstå världen utifrån informanternas erfarenheter och perspektiv (Kvale & Brinkmann 2014). Detta försöker vi göra i vår studie med hjälp av fem intervjuer.

Tidigare forskning vi har valt kommer i huvudsak från Nordamerika eller Storbritannien och är alltså inte främst utifrån ett svenskt perspektiv. Den internationella forskningen har kommit längre inom detta område än vad den svenska forskningen har gjort. Vi är medvetna om att den internationella forskningen kontextuellt kan skilja sig från den svenska och därför utgöra en svaghet i vår studie eftersom miljöerna i alla avseenden inte är jämförbara med den svenska kontexten. Däremot ser vi ändå att det finns så många likheter vilket gör dem relevanta att ha med.

4.2 Urvalsprocess

Urvalsmetoder som använts för att samla dessa informanter är ett strategiskt urval, bekvämlighetsurval och snöbollsurval. I det strategiska urvalet vände vi oss till personer som vi visste arbetat med den grupp av unga som undersökningen sekundärt handlar om. Det strategiska urvalet kan användas när målet är att finna personer som har intressant information att ge (Alvehus 2019). Vårt mål var att belysa denna komplexa problematik som unga i hemlöshet och substansbruk befinner sig i och samtidigt belysa potentiella lösningar för dem. För att kunna göra det ville vi få intervjupersoner med olika erfarenheter från arbetet med social utsatthet. Personer inom olika typer av utförande verksamheter kontaktades, såsom boenden från både kommunala och privata sektorn samt andra öppna insatser som finns tillgängliga för unga i hemlöshet och substansbruk. Biståndshandläggare som på olika sätt arbetar med de unga kontaktades också. Det sista vi gjorde inom det strategiska urvalet var att skriva till en Facebookgrupp som heter "Socionomen". Vi använde oss även av ett bekvämlighetsurval. Bekvämlighetsurvalet beskriver ett urval där intervjupersonerna väljs utifrån att de är lättare för oss att få tag på (Alvehus 2019). Dessa intervjupersoner var kontakter vi samlat på oss under tidigare erfarenheter inom socialt arbete. Sista urvalsmetoden som vi använde oss av var snöbollsurvalet. Vi kontaktade till exempel boenden som intervjupersoner vi redan intervjuat trodde kunde vara relevanta för studiens syfte.

Vi har intervjuat fem yrkesverksamma personer som hade erfarenheter av att arbeta med unga i hemlöshet och substansbruk. Vi hade inte möjlighet att intervjua fler utifrån tidsramen och empirimängden som varje intervju innehöll. De intervjuer som vi har genomfört var informationsrika och präglades av ett empiriskt djup. Mättnad av empiri uppnås när information upprepas under intervjuerna utan att det kommer ny. När så är fallet är fler intervjuer inte önskvärda (Alvehus 2019). Utifrån tidsramarna anser vi att en relativt hög mättnad har uppnåtts i vår undersökning även om det onekligen kunnat vara givande att intervjua personer med andra arbetsroller.

4.3 Konstruktion av intervjuguide

Intervjuguiden formades med målet att kunna besvara frågeställningarna och uppnå syftet. En semistrukturerad intervjuguide användes för att göra det möjligt att ställa öppna frågor och följdfrågor utifrån den empiri som framkommer i intervjun (se *bilaga 2*). Semistrukturerade intervjuer har oftast förvalda teman som ska tas upp samtidigt som informanten har möjlighet att besvara frågorna på ett fritt sätt (Bryman 2018). För att lämna utrymme för det som informanten tyckte var relevant och för att få ett helhetsperspektiv av ämnet gav vi i slutet även möjlighet till att lägga till fler tankar som våra förvalda teman inte innefattade. Vi skickade dessutom intervjuguiden till informanten minst en dag innan intervjun så att informanten kunde förbereda sig om de önskade det.

4.4 Genomförande av intervjuer

Vi träffade alla informanterna på en fysisk plats vid intervjutillfället. Informanten kunde själv välja var intervjun skulle genomföras för att de skulle känna sig så bekväma som möjligt. Tre informanter valde att genomföra intervjun på universitetet och två genomfördes på informantens arbetsplats.

Våra intervjuer började med en kort presentation av vilka vi var och sedan gick vi igenom intervjuguiden. Vi valde att endast en av oss skulle vara mer aktiv som intervjuare för att ge informanten en trygghet. Den andra personen antecknade och ställde följdfrågor ifall det var något som denne ansåg behövde komplettera intervjun. Informanten fick också möjlighet att berätta om sin arbetslivserfarenhet innan intervjuinspelningen startades. Vi förklarade även vår definition av unga, hemlöshet och substansbruk för att få en gemensam förståelse kring studiens syfte. Informanterna uttalade sig inte om några svårigheter med att förhålla sig till dessa definitioner.

Vi valde att spela in samtycket när intervjun började, utifrån de etiska överväganden som vi kommer beskriva under *4.8 Forskningsetiska överväganden*. Att bli inspelad kan väcka informantens oro men det är viktigt att spela in intervjun för att

forskarens tolkningar ska påverka analysen så lite som möjligt (Bryman 2018). Vi informerade informanten om att denne kunde ta tillbaka samtycket när som helst för antingen delar eller hela intervjun. Alla våra informanter samtyckte till att bli inspelade men det fanns informanter som under intervjun tog tillbaka delar av vad de hade sagt. Dessa delar har därför inte används i vår analys.

4.5 Bearbetning av intervjuer

Efter varje intervju delade vi reflektioner som uppkommit under intervjun med varandra, som Bryman (2018) rekommenderar. Detta syftade till att se skillnader i våra tolkningar om det som hade sagts och för att se om vi inför nästa intervju behövde justera något.

Intervjuerna spelades in på en mobiltelefon och överfördes sedan till en dator för att kunna genomföra transkriberingarna. Dessa inspelningar kommer raderas när uppsatsen godkänts. Att transkribera intervjuer är viktigt för att ordagrant kunna redogöra för vad och hur informanten har svarat (Bryman 2018). Vi gjorde transkriberingen själva vilket Dalen (2015) menar är fördelaktigt för att författaren ska lära känna sitt material. Transkriberingen innefattade alla ord och läten som kunde registreras i inspelningen. Däremot har upprepningar av ord efter varandra och ljud som inte är ord tagits bort i utskrivningen av citaten i uppsatsen. Även vissa ord har flyttats så att meningsbyggnaden blir mer logisk och lättare att följa för läsaren. Vi har varit noggranna med att syftningen i citatet kring det som informanten förmedlade har bibehållits även om ordföljden förändrats något (Kvale & Brinkmann 2014). Det finns också citat där en del plockats bort för att det som är före och efter lyfter fram temat på ett bättre sätt. Det borttagna markerades med [...].

4.6 Analysmetod

Analysmetoden som vi valt är tematisk analys. Den tematiska analysen är en öppen analysmetod som fokuserar på att ta ut teman ur empirin på ett betydelsefullt sätt (Bryman 2018). Detta passar kvalitativa studier bra eftersom de ofta innehåller komplex och nyanserad empiri som styrs av olika kontexter (Braun & Clarke 2006). Det är en metod som inte har något förbestämt tillvägagångssätt och inte heller är knuten till någon specifik teori utan kan användas i olika teoretiska ramar (ibid.). Bryman (2018) menar att identifiering av teman görs genom att forskaren är uppmärksam på bland annat upprepningar, jämförelser, övergångar och språkliga kopplingar.

Vår empiriinsamling blev utdragen för att de första tre intervjuerna genomfördes tidigt i processen medans de två sista intervjuerna genomfördes först två veckor senare. Detta ledde till att den första empiribearbetningen påbörjades innan alla intervjuer var genomförda. Tematisk analys ska göras först när allt material är insamlat för att kunna analysera empirin i sin helhet (Braun & Clarke 2006). Detta hävdar vi ändå att vi gjort eftersom tematiseringen till stor del omarbetades när alla intervjuer var gjorda och en tydligare avgränsning kring relevanta teman gjordes.

Braun och Clarke (2006) redogör för sex övergripande steg som är viktiga för en tematisk analys. Den första handlar om att läsa transkriberingen flera gånger. Den följs av att olika ämnen som informanterna tagit upp i intervjuerna markeras och sådana markeringar, eller koder som Braun och Clarke (2006) benämner dem som sätts ihop till teman. Efter det gjorde vi en karta över de teman som framkommit för att sortera bort och koppla samman de resterande teman med syfte och frågeställningar på ett tydligt sätt. Detta steg befann vi oss vid länge för att vi gjorde flera olika kartor i samband med att vissa teman framträdde tydligare för varje gång. Till sist landade vi i tydliga definitioner och rubriker och påbörjade sedan skrivandet vilket är de sista delarna i den tematiska analysen (ibid.).

4.7 Studiens tillförlitlighet

Vårt mål i uppsatsen är inte att visa på validitet eller reliabilitet. Det är vanligare att göra det när en kvantitativ metod används. I en kvalitativ metod inkluderas istället andra begrepp för att pröva kvalitén på studien (Bryman 2018). Dessa är tillförlitlighet och äkthet som i sin tur kan delas in i fyra kriterier: tillförlitlighet, överförbarhet, pålitlighet samt möjlighet att styrka och konfirmera (ibid.).

4.7.1 Trovärdighet

Kvalitativ forskning ska vara trovärdig, vilket innebär att forskaren ska hålla sig till reglerna som finns för forskningen och att denne försäkras om att informanterna får chans att bekräfta den gjorda tolkningen av den insamlade empirin (Bryman 2018). Under intervjuerna utgick vi från en semistrukturerad intervjuguide (*bilaga 2*) som gav oss möjlighet att ställa förtydligande och följdfrågor. Vi gjorde också sammanfattningar av det som sagts under intervjuens gång för att informanten skulle kunna bekräfta om tolkningen av det som sagts stämde överens med det som denne egentligen menade.

4.7.2 Överförbarhet

I den kvalitativa forskningen ligger fokus på att bidra till en fördjupad kunskap i det som undersöks (Bryman 2018). Inom vår studie ville vi främst lyfta det som flera av informanterna nämnde för att kunna försäkra oss om att dessa beskrivningar samlat ger en mer detaljerad bild av hur verkligheten ser ut. Att våra informanter kommer från olika områden inom det sociala arbetet bidrar till överförbarheten av studien eftersom det inte bara handlar om att en specifik arbetsgrupp säger något utan personer från olika områden.

4.7.3 Pålitlighet

För att ge möjlighet till att forskningen ska ha hög pålitlighet har vi detaljerat redogjort för processerna som pågått och de val som gjorts under studiens gång i uppsatsens metodkapitel. Att bli granskade av kollegor är ett viktigt steg för att kunna säkerställa pålitligheten av ens studie (Bryman 2018). Detta har vi blivit under flera tillfällen exempelvis vid opponeringstillfället. Under studiens gång har vi reflekterat över hur studien ska utföras. Det har skett mellan oss som skriver, vår handledare och andra studenter.

4.7.4 Möjlighet att styrka och konfirmera

En annan viktig faktor som påverkar en studies tillförlitlighet är att forskaren har reflektionsförmåga kring att det är omöjligt att förhålla sig objektivt i samhällslig forskning (Bryman 2018). Forskaren ska dock handla förutsättningslöst och inte medvetet låta personliga värderingar eller teoretiska utgångspunkter styra forskningen (ibid.). Under skapandet av denna studie har vi försökt att vara självkritiska. Flera personer har granskat arbetet och ställt utvecklande frågor samt upptäckt sådant som vi missat.

4.8 Forskningsetiska överväganden

I forskningen är det viktigt att pröva deltagandets negativa konsekvenser mot den vetenskapliga nyttan (Kvale & Brinkmann 2014). Inom *1.5 Studiens relevans för socialt arbete* har vi redogjort för anledningarna till vår studies vetenskapliga nytta. Eftersom vi intervjuar yrkesverksamma och frågar dem om deras erfarenheter ser vi inte direkt att det skulle tillföra skada till informanterna. Snarare kan det bidra till en positiv erfarenhet av att få dela med sig av något som personen jobbat med länge. En etisk reflektion inom vår studie berörde vad vi skulle undersöka och vilka vi då i förlängningen skulle intervjuar. Att intervjuar människor i vissa situationer som exempelvis människor i hemlöshet, aktivt substansbruk eller personer i ung ålder uppmuntras inte och är inte heller tillåten inom ramarna för vår uppsats. Unga

i hemlöshet och substansbruk faller i alla tre kategorier och vi tycker inte att vår studie utgör en tillräckligt stor nytta för att motivera att dessa personer skulle intervjuas. Med tanke på att det dessutom finns andra goda anledningar till att istället fokusera på yrkesverksammars perspektiv på problematiken. Dessa har vi redogjort för under *1.6 Avgränsningar*. En brist med studien är att de ungas röster inte alls hörs kring något som egentligen berör dem på ett tydligt sätt. Vi hoppas att det kommer göras andra studier som fokuserar på detta istället. En annan forskningsetisk övervägning gjordes när en informant fick ett telefonsamtal mitt under intervjun. När detta skedde behövde vi snabbt göra ett avvägande och valde att pausa inspelningen så att ingen information spelades in som personen inte hade samtyckt till. Efter telefonsamtalet upptogs ljudinspelningen igen.

Utöver detta har vi hållit oss till de fyra forskningsetiska principer från Vetenskapsrådet (2002).

4.8.1 Informationskravet

Studiens deltagare ska få all relevant information om deras deltagande i studien (Vetenskapsrådet 2002). Genom informationsbrevet (i *bilaga 1*), mejlkontakt och muntlig information har vi säkerställt att informanten har fått relevant information för att på ett tillförlitligt sätt kunna överväga deltagande i studien. Det inkluderar att deltagandet är helt frivilligt, att samtycket insamlades, att informanten själv väljer om den vill svara på frågorna samt att intervjun kan avbrytas om informanten kommunicerar det. Vi har också gett informanterna informationen om när uppsatsen publiceras och att informanterna också få uppsatsen skickat till sig.

4.8.2 Samtyckeskravet

Alla informanter måste ha gett sitt samtycke till att delta i studien för att empirin som insamlats ska kunna användas i studien (Vetenskapsrådet 2002). Som ovan nämnts har vi samlat in alla informanternas muntliga samtycke och även förklarat att de kan ta tillbaka samtycket helt eller delvis utan att det kommer få några följder.

Vid ett tillfälle nämnde en informant att det som denne sa kunde få negativa konsekvenser och därför inte borde vara med i studien. Dessa delar har vi varit noggranna med att de inte kom med i resultatet.

4.8.3 Konfidentialitetskravet

Informanter skall ges största konfidentialitet och all insamlad information ska hanteras med största försiktighet så att obehöriga inte kan ta del av den (Vetenskapsrådet 2002). Vi är de enda som ha tagit del av det fullständiga materialet och alla filer med inspelade material eller skriven transkribering har bara hanterats av oss. Vi har valt att inte använda namn på informanter utan vi har istället använt oss av epitet som "Informant x". Arbetsplatser och andra verksamheter är också anonymiserade. Vi har bara valt citat som så långt som möjligt inte riskerar att avslöja vem informanten är.

4.8.4 Nyttjandekravet

All empiri som samlades in ska endast användas till studien som informanterna har samtyckt till (Vetenskapsrådet 2002). Allt som har spelats in och all transkribering ska raderas efter att uppsatsen har blivit godkänd så att det inte kan användas till något annat ändamål.

4.9 Arbetsfördelning

Arbetet med uppsatsen har delats upp jämt mellan författarna. Författarna hjälptes åt med att hitta informanter varpå det var en av oss som höll kontakten med dem för att det inte skulle bli missförstånd i kommunikationen. En av författarna ledde två intervjuer och transkriberade tre medan den andra ledde tre och transkriberade två intervjuer. Analysarbetet gjordes gemensamt och uppsatsens olika delar delades upp jämt mellan oss. Största delen av tiden har vi setts på plats i det samhällsvetenskapliga biblioteket i Göteborg där vi har bokat grupprum för att på

ett enkelt sätt kunna samarbeta. Vi har båda varit nöjda med hur arbetet har utförts och har haft många intressanta diskussioner kring uppsatsens innehåll och uppbyggnad.

5. Resultat och analys

I avsnittet nedan presenteras resultatet av de kvalitativa intervjuer som genomförts med fem yrkesverksamma för att undersöka vilka erfarenheter de har av stöd och hjälp för unga i hemlöshet och som uppbär ett substansbruk. Uppdelningen inom resultat och analys sker utifrån våra frågeställningar. Först kommer fokus ligga på de hinder för hjälp och stöd som uppkommit i intervjuerna. Sedan fortsätter avsnittet med att visa resultat, och en analys görs kring de tankar och reflektioner som yrkesverksamma har för fungerande hjälp och stöd. Teman som framkom vid analysen av empirin är hinder för de unga, förhållningssätt till de unga och möjliga lösningar. Att tydliggöra de hinder som dessa unga möter är viktigt för att sedan kunna reflektera över vilken hjälp och stöd som är fördelaktig för dem. Den komplexiteten som synliggörs är viktig att få grepp om för att kunna möta denna grupp av unga på ett adekvat sätt.

5.1 Hinder för de unga

Det som tydligt har kommit fram under intervjuerna med yrkesverksamma är att problematiken med unga i hemlöshet och substansbruk oftast beror på många olika faktorer och har utvecklats under lång tid. Det handlar ofta om unga som redan under sin uppväxt måste hantera svåra livsvillkor. Informant 4 uttrycker det så här:

Det är ju aldrig någon ungdom oavsett etnisk bakgrund, som inte har en supermega problematik i sin familj [...]. Det finns ju inga som liksom: "Åh, jag hade alla möjligheter, men så blev det så här." Det är alltid superkomplext. Det är ju alltid någonting. Så jag tror inte att vem som helst kan trilla dit. [...] Utan det handlar om att döva någonting. En smärta liksom inuti. Funka, stå ut.

Informant 4

För att kunna försöka förstå komplexiteten i denna problematik och hur det kan hjälpa oss att förstå fungerande hjälp- och stödinsatser för den unge är det viktigt att se den unge utifrån sin bakgrund och det system den befunnit och befinner sig i.

Barn och unga blir påverkade av deras sociala ekosystem och sociala nätverk på olika nivåer, både direkt och indirekt (Klefbeck & Ogden 2003). Barn som befinner sig i en miljö som innehåller en större mängd riskfaktorer har större risk för att bli utsatta för exempelvis olika sorters övergrepp. Detta ökar risken för att senare i livet hamna i avvikande eller problematiska banor (ibid.). Det kan handla om kriminalitet, nedsatt mental hälsa eller problematiskt bruk av substanser till exempel (ibid.). Klefbeck och Ogden (2003) benämner begreppet sociala kedjereaktioner där negativa händelser i sin tur bidrar till att förstärka avvikelsen. Detta kan individen vända mot sig själv eftersom den förstärkta avvikelsen leder till en negativ självbild och en misstro till sin egen förmåga. Detta kan i sin tur leda till svårigheter med att anpassa sig till omgivningens förväntningar på deras beteende (ibid.).

Informant 4 lyfter i sitt citat ovan problematiken i familjen, den unges mikrosystem. Föräldrar formar sina barn och är ansvariga till att tillgodose omsorgen av barnen, vilket innebär kärlek och skydd (Klefbeck & Ogden 2003). Klee och Reid (1998) visar i sin studie att trygga förhållanden i hemmet är en skyddsfaktor för de unga. Tidiga störningar i relationen, otrygg anknytning, bristfällig omsorg, understimulering, övergrepp eller vanskötsel kan vara förklaringar till en avvikande utveckling hos barnet (Klefbeck & Ogden 2003). Tidigare forskning visar på att ostadiga hemförhållanden som arbetslöshet, substansbruk hos föräldrarna, våld, övergrepp och försummelse är riskfaktorer för att unga hamnar i hemlöshet och substansbruk (DeHeart, Anderson och Martin 2021). Barnet ses som sårbart och beroende av sin omgivning (Klefbeck & Ogden 2003). Höjer och Sjöblom (2011) visar i sin artikel att andra professionella kan gå in och ta den stöttande rollen för de unga som kommer ur osäkra hemförhållanden för att bidra till en mer stabil framtid för de unga.

Informant 4 beskriver också hur denna problematik kan resultera i och kännas som smärta för individen som behöver dövas med "någonting". För den grupp unga som vi indirekt undersöker handlar det ofta om droger. För att kunna hitta fungerande hjälp och stöd för unga i hemlöshet och substansbruk är det alltså viktigt att räkna

med och få förståelse för den unges mikrosystem. I bästa fall uppmärksammas detta innan problematiska konsekvenser uppstår. Förebyggande insatser är något som kommer uppmärksammas senare under analysen.

En annan faktor som kan bidra till problematikens komplexitet är om individen har varit med om trauma. Informant 3 lyfter detta under sin intervju:

Vad är det för orsak? Det är psykologer som kan liksom förklara det, men då ser jag liksom, ja, det kan bli [handla om] trauma, det kan bli [handla om] något som hänt tidigare [...].

Informant 3

Alla människor har varit med om och blivit utsatta för olika saker. Varje individ väljer vad den vill dela med andra. Det är viktigt att den professionella har med sig det i mötet med den unge. Det kan finnas saker som undanhålls för de professionella men samtidigt påverkar individen djupt. Under intervjuerna har det blivit tydligt att trauma är något som gör den nuvarande livssituationen svårare för den unge.

En studie om korrelationen mellan substansbruk och trauma beskriver att nästan alla unga som deltog i studien också varit med om minst ett trauma (DiGuseppia, et al. 2020). Substansbruk används som en copingstrategi för att kunna hantera det som har hänt. Personer som är i hemlöshet och substansbruk har dessutom större risk för att utsättas för traumatiska händelser eftersom de i större utsträckning befinner sig i sådana risksituationer (ibid.). Skadebegränsningsteorin betonar att minimera skadan snarare än att kräva drogfrihet (Allan 2014). Detta leder till att någon typ av tryggt boende bör erbjudas för att ta den unge bort från den akuta riskmiljön.

Andra hinder beskrivs av informant 4 här:

Det är ju liksom [...] lite segt att upprätthålla en tilltro till systemet och så. Plus att det är erfarenheter från deras uppväxt kanske. Många har ju haft kontakt med socialtjänsten sen dom var små som [en ungdom informanten arbetat med]. Jag hade ju [ungdomens] farmor som ekonomiskt bistånd till exempel. [...] Det är någon hatkärlek, liksom att myndigheter ska finnas med.

Informant 4

Den sociekoologiska systemteorin utgår från att personen är i centrum och blir direkt och indirekt påverkad av de olika systemen. Informant 4 tar upp ett exempel på att relationen som den unge har till myndigheter beror på mycket mer än dennes egna erfarenheter. På exosystemnivån påverkas individer indirekt av erfarenheter som egentligen inte har direkt koppling individen själv (Klefbeck & Ogden 2003).

Relationen som farmor har med myndigheten påverkar den unges egna förhållningssätt till myndigheten och de professionella genom det farmor förmedlar kring hennes förhållningssätt och behov av myndigheten. Informant 4 beskriver det som en hatkärlek till myndigheter. Informant 4 beskrev också ett exempel när insatser erbjöds den unge. Den unge mötte detta med skepsis på grund av den historia som fanns till myndigheten i familjen. För att unga ska kunna ta emot hjälp och stöd behövs det alltså en viss tilltro till myndigheterna hos fler i den unges nätverk.

Även det som händer på makronivån kan leda till hinder för dessa unga. På frågan vad informanterna skulle önska för att unga ska få fungerande hjälp och stöd fick vi detta svar:

Ja, för det första hade jag ju önskat att vi inte hade en bostadspolitik och en bostadssituation som ser ut som den gör.

Informant 1

Alltså påverkas den unges situation även av hur det ser ut på den lokala bostadsmarknaden. Informant 1 fortsätter med att tala om på hur svårt det kan vara

för unga att komma in på bostadsmarknaden eftersom det krävs mycket av en person att bli en bra hyresgäst. Ofta krävs referenser som den unge i hemlöshet och substansbruk sällan har.

Informant 1 nämnde vid ett flertal tillfällen att socialnämnden inte ska ta hänsyn till bostadsmarknaden utan endast basera biståndsbeslut utifrån individens behov (SFS 2001:453). Citatet ovan visar tydligt att det inte är möjligt i dagens situation. Istället blir det tydligt att bostadsmarknaden är ytterst ansträngd i Sverige. I jämförelse med andra nordiska länder som exempelvis Finland och Norge, som producerar bostäder i takt med behovet, producerar Sverige inte ens hälften av det behov som finns. Detta leder till att det saknas stora mängder bostäder, framför allt i storstäderna (Swärd 2021).

Unga som är i både hemlöshet och substansbruk har ofta en problematisk bakgrund kantad av otrygga förhållanden och händelser som satt olika stora spår. De har dessutom sällan möjlighet att komma ur sina svårigheter själva. Problematiken kombineras på flera olika nivåer som den socialekologiska systemteorin tar upp. De faktorer som informanterna lyft är det sociala nätverket, trauman, tilltron till myndigheter och bostadsmarknaden. För att kunna hitta lösningar krävs det en helhetssyn utifrån flera nivåer samt en lyhördhet för varje individs behov.

5.2 Förhållningssätt till de unga

För att få en bredare förståelse för de ungas situation kommer vi nu fokusera på hur de påverkas av hur samhället som stort förhåller sig till dem och vilka följder det får. Detta baseras på de tankar som finns om unga i hemlöshet och substansbruk; vad de grundar sig i och hur de upprätthålls.

Den politiska linje som funnits kring narkotikabruk har varit att kontrollera bruket med lagar och restriktioner. Att det idag är illegalt att bruka droger i Sverige leder till tanken att bruk av substanser följs av straff vilket gör att människor inte söker hjälp när de egentligen skulle behöva det, i och med att de skulle klassas som brottslingar (Johnson, Richert & Svensson 2017). Som nämnts tidigare har de

skadebegränsande insatserna fokus på att begränsa skadorna för personer i substansbruk istället för att straffa bruket, som just nu är Sveriges linje. Istället har de som förespråkar det skadebegränsande exempelvis förslag på att legalisera visst bruk för att komma ifrån den brottsliga stämpeln på att bruka substanser (ibid.). Det betyder att personer i den situationen troligtvis skulle söka hjälp tidigare istället för att undvika myndigheterna som kommer döma dem som brottsliga. I samhället är det dessutom generellt sätt inte accepterat att bruka droger på grund av skaderisken men också för att det inte är socialt accepterat utan istället ses som det avvikande (Swärd & Runquist 2000).

I citatet nedan delar Informant 1 erfarenheter av samtal denne haft med unga som synliggör hur dessa tankebanor finns hos dem när de funderar på om de behöver synliggöra sitt bruk:

Vad händer om jag säger att jag har ett missbruk till socialtjänsten? Vad kommer det innebära? Det finns många ungdomar idag som kanske tänker att jaha, då får jag inget boende. Eller då blir jag omhändertagen eller då får jag ett straff på något sätt.

Informant 1

Det finns många likheter mellan förhållningssättet kring substansbruk och hemlöshet. Det är inte längre brottsligt att vara hemlös, som det en gång varit i Sverige (Swärd 2021). Att ha ett hem är en av de grundläggande rättigheterna för en människa (Förenta Nationerna 2008) vilket innebär att bristen på det är det avvikande (Swärd & Runquist 2000). Att tillhöra det avvikande och att som individ ta till sig det som sin identitet leder till stigmatiserande processer och marginalisering i samhället. Stigmatiserande processer framkallar skam och leder ofta till ett handlingsmönster som ämnar dölja det som är avvikande så att individen bibehåller sin status som en fullvärdig medborgare (Allan 2014).

Skadebegränsningsteorin betonar att ett förhållningssätt som undviker stigma kring narkotikabruk är viktigt för att de som behöver söka hjälp ska göra det (Johnson, Richert & Svensson 2017). Unga i ett aktivt substansbruk har sällan hunnit utveckla synliga hälsomässiga skador. Det gör att deras behov av hjälp inte synliggörs för

andra om de inte berättar om det. I och med det stigma som finns kring substansbruk undviker de ofta därför att söka hjälp. För dessa handlar det om att erkänna sitt behov av hjälp även om det kan upplevas som stigmatiserande och skamfyllt för att få hjälp i rätt tid (ibid.).

Utöver det samhälleliga perspektivet visar informanternas svar att detta tankesätt också finns i organisationer. Nedan fortsätter två informanter att belysa det motstånd som finns till att bevilja insatser för unga i substansbruk och hemlöshet.

Det blir jättelätt ett motstånd även på myndighetssidan. Att fastna, man måste nästan vara drogfri för att få en plats på ett boende och i alla fall om man är ung.

Informant 5

Jag tror det finns någon omedveten, det här att man ska ha förtjänat. Jag tror faktiskt det, någonstans. Alltså, annars hade man ju kunnat nyttja de boendena [som står tomma] mer.

Informant 4

Vår narkotika- och hemlöshetspolitik har länge varit inriktad på att klienterna ska förtjäna sin hjälp genom att reda upp sitt liv först. Skadebegränsningssteorin menar att den restriktiva politiken snarare har försvårat möjligheterna för de i substansbruk snarare än att det hjälpt dem (Johnson, Richert & Svensson 2017). Ofta blir följden att insatserna villkoras med ett önskvärt beteende, drogfrihet eller med att vara en skötsam hyresgäst. Detta är problematiskt eftersom substansbruk och hemlöshet kommer ur ytterst komplexa processer som vi presenterat tidigare i uppsatsen. Förhållningssättet står helt i motsatts till vad det skadebegränsande perspektivet lyfter fram. Det menar att människor inte ska behöva bevisa att de är drogfria för att få ett boende, det är en mänsklig rättighet. Däremot finns förhoppningen om att ett tryggt boende ska kunna leda till att individen kan bli fri från sitt substansbruk (ibid.).

I citaten visar informanterna också att det finns en underliggande förväntan på vad ett liv som ung bör innehålla. Ungdomstiden fylls av motsägningar där det handlar om att testa nya saker och samtidigt ha ett stort behov av trygghet. Detta blir tydligt

även i förhållande till substanser eftersom det finns en underliggande förväntan på att unga ska testa men samtidigt inte hamna i ett problematiskt droganvändande. Det problematiska droganvändandet hör inte till den generella bild som finns av hur en ung persons liv ska se ut (Allan 2014). Detta kan ses som en moraliserande bedömning av vad en ung människas liv ska innehålla. De som lyfter fram skadebegränsning betonar att det är viktigt att kunna se bortom dessa tankar och istället kunna se till de strukturella processerna och hur skadan kan begränsas. Att fortsätta lägga skulden på individerna ses inte som det mest effektiva sättet att hjälpa dem på utan att istället, på ett öppet sätt, bemöta individen med att se till hur trygghet kan uppnås på bästa sätt (Johnson, Richert & Svensson 2017).

Samma informant lyfter samtidigt att förståelsen hos de professionella har utvecklats till det bättre. Detta visar på en positiv kontrast till det som tidigare diskuterats och bidrar till en optimistisk känsla kring att detta håller på att förändras.

Jag upplever att det finns en annan, en bättre kunskap om hur beroende funkar från socialtjänsten, att det börjar liksom luckras upp med det här. Den här konsekvensen, liksom.

Informant 4

En annan tanke som framkom i intervjuerna är att de unga får...

[...] ta det man får

Informant 5

Det senare citatet kan delas upp i två olika förståelser. Delvis kan det ses som ett straff till att den unge inte kunnat lösa sin situation själv och att de får nöja sig med det som finns. Ett exempel som informant 5 gav handlade om ensamkommande barn och ungdomar som blev hänvisade till Migrationsverkets boenden ute på landet där de blev tilldelade en säng i ett rum tillsammans med andra vuxna män. De beskrev det alternativet som otänkbart för den unge när denne både byggt upp ett liv i stan men också ofta har trauman från hemlandet eller från flykten kopplade till övergrepp av just vuxna män. Detta visar på att det finns händelser som den unge påverkats av som inte tas hänsyn till när insatser föreslås av myndigheter. Den

socioekologiska systemteorin visar att en persons bakgrund spelar stor roll i förhållande till de utmaningar och val som en individ kommer att ta i framtiden (Klefbeck & Ogden 2003). Att tilldela en ung person ett boende som troligtvis kommer trigga stress och ångest på grund av vad denne varit med om tidigare är inte att ta hänsyn till den unges behov.

Den andra förståelsen av citatet ovan är att se det utifrån den bristfälliga situationen som bostadsmarknaden befinner sig i. Som vi nämnde tidigare i analysen ska myndighetspersoner inte behöva ta hänsyn till läget på bostadsmarknaden utan endast se till individens behov. Våra informanter hävdade däremot att det inte är möjligt för att bristen på bostäder är så utbredd i vårt samhälle.

Något som informanterna inte tog upp var synen på personer i hemlöshet utan de fokuserade i sina svar på substansbruk för de unga. Swärd (2021) nämner att synen på personer i hemlöshet har liknande drag som personer i substansbruk eftersom dessa två historiskt sett har knutits samman i föreställningen om att hemlösheten beror på ett substansbruk. Tidigare forskning visade dock att den fördomen inte stämmer. Klee och Reid (1997) visar i sin undersökning att endast 9 % av de som deltagit hade haft substansbruket som huvudsaklig orsak till att de hamnat i hemlöshet. Andra studier visar istället att de vanligaste orsakerna till hemlöshet hos unga är ostabila hemförhållanden, placering utanför hemmet eller trauma (Neal 2001; DiGuseppia et. al. 2020).

Sammanfattningsvis framkommer det två olika nivåer kring förhållningssätt som finns till de unga. Det första är från samhället och det andra från organisationerna. Dessa förhållningssätt är något som de unga ständigt behöver relatera till, antingen genom att anpassa sig efter det eller aktivt gå emot det. Det påverkar individens självbild vilket i sin tur påverkar alla val en individ gör men det handlar också om hur samhället och organisationerna förhåller sig till denna bild. Det påverkar vilka möjligheter de ger de unga (Swärd 2021).

5.3 Möjliga lösningar

Nu när vi har skapat en större förståelse av hinder för hjälp och stöd till unga kan vi fortsätta och använda denna kunskap till att analysera lösningar som yrkesverksamma har föreslagit. Avsnittet inleds med tre huvudsakliga alternativ av hjälp och stöd för den unge som de yrkesverksamma har mött eller önskar. Dessa är Hem för vård och boende – HVB, familjehem och Bostad först. Sista delen i avsnittet handlar om att komplettera dessa förslag på boende lösningar med andra insatser och tankar kring hjälp och stöd för att hjälpen ska bli så effektiv som möjligt.

Inledningsvis till detta avsnitt vill vi lyfta ekonomin, både som hinder och en faktor som påverkar alla möjliga lösningar. Samtliga informanter tog upp myndighetens ekonomiska möjligheter som en avgörande faktor till vilka möjligheter den unge erbjuds. De politiska beslut som tas är en viktig del i vilken hjälp som möjliggörs. Då frågan som ställdes till informanterna var “Om du fick önska...” tar inte informanterna hänsyn till ekonomin i sina svar. Därför betonas inte detta vidare i uppsatsen, samtidigt som det är en konstant faktor i alla praktiska beslut.

5.3.1 HVB

En av informanterna betonade att det som Inspektionen för vård och omsorg (IVO) just nu råder till är att alla unga mellan 15–21 ska placeras på HVB om de saknar bostad och har ett substansbruk oavsett hur omfattande det bruket och stödbehovet är.

Men för att förtydliga: är man mellan 15 till 21 år och är hemlös och har ett substansmissbruk så kan du enbart bo på HVB, hem för vård och boende [...]

Informant 1

Informanten beskriver detta som ett bra och omfattande stöd för den unge i hemlöshet och substansbruk. Boendena är ofta rustade med gediget stöd i form av möjlighet till samverkan med olika myndigheter, stödjande och motiverande samtal samt att få praktisk hjälp med att lära sig hur ett hem ska tas hand om, söka boende,

sysselsättning med mera. Inspektionen för vård och omsorg lyfter i sin granskning från 2016 om samverkan för individers välbefinnande i missbruks och beroendevården, att det ofta brister i samverkan i samband med utslussning från HVB. De menar att detta främst beror på otillräcklig tillgång på boenden i kommunen så att det därför inte finns något att slussa ut till (Inspektionen för vård och omsorg 2016).

Samma informant problematiserar detta genom att lyfta fram paradoxen med att vara ung. Att vara i mellanläget av att vara barn och vuxen. Att vilja bo själv, men inte riktigt klara av det än. När detta kombineras med ett substansbruk kan det vara extra problematiskt.

Att du har växt upp. Och att du inte har så stora behov av stöd som det kan låta när man då blir placerad på HVB. [...] de placerar vi också på HVB – de ungdomarna. Men ganska ofta så väljer de att avbryta sin placering och så flyttar de någon annanstans.

Informant 1

Informanten problematiserar senare i intervjun detta ytterligare genom att beskriva hur unga kan välja att bo en kort period på HVB men att de väljer att avbryta insatsen när dennes liv stabiliserats något och personen hittat ett annat, mer självständigt, ställe att bo på för tillfället.

Detta är problematiskt eftersom den yrkesverksamma kan se att personen fortfarande behöver stöd men att det inte finns något lämpligt att erbjuda eftersom andra stödboenden inte tar emot personer som är i ett substansbruk (Sveriges kommuner och regioner 2022). Istället blir följden ofta att personen inte får någon insats alls eftersom HVB är det enda som erbjuds och samtycke inte finns till detta. Inspektionen för vård och omsorg (2016) belyser också det som en brist i att fånga upp dessa unga. De tar upp att tvångsvård i vissa fall bör övervägas men att incitamenten för det inte alltid är uppfyllda. Här ser vi alltså ett behov för de unga som behöver viss hjälp men inte så omfattande hjälp som ett HVB innebär.

Det fanns också informanter som lyfte att det redan finns insatser som passar denna grupp av unga. I citatet nedan nämndes tre boenden i Göteborgs stad som finns, som skulle ta emot dessa unga.

Man måste ha en trygg bas och då tänker jag mig typ träningsboende, som typ [informanten nämner tre boenden som finns i Göteborgs stad].
De här boendena finns.

Informant 4

Detta visar att problemet är uppmärksammat av myndigheter och organisationer. Det finns redan nu olika boendemöjligheter som exempelvis de som Informant 4 nämner i citatet ovan.

Det som däremot går att problematisera är om problemet är större än den hjälp som finns tillgänglig. Det finns också relevans i att reflektera över vilka som får tillgång till dessa boenden eftersom det är många som aldrig tar eller får kontakt med socialtjänsten eller andra hjälporganisationer. En grupp som vi i inledningen visade är osynlig är de papperslösa och som flyttar runt hos vänner eller släktingar. Detta visar också på relevansen av det uppsökande arbetet som tas upp nedan.

5.3.2 Familjehem

En av insatserna som enligt yrkesverksamma har fungerat tidigare är familjehem. I citaten belyser informanten flera delar av vad det skulle innebära för den unge att vara i ett familjehem.

[...] i ett familjehem kan man mer se ungdomarna. [...] Nu vet man ju aldrig vad man hamnar i för familjehem, men jag tror familjehem. Det jag tänker är att man [som ungdom] kanske är där själv. Man hamnar inte i ett boende där det är missbrukare runt en. Det är ett mer kontrollerat, alltså i form av vad rör sig i våran familj. Det blir ett närmare stöd. Att man inte är i ett boende med kanske 10 andra ungdomar som har problematik. [...] Man kommer in i en stabil familj och att det är någonting man har saknat. Men det är också väldigt mycket mer känsligt att det fungerar, för det kan vara svårt för ungdomarna och foga in sig i vissa förhållningssätt som familjen kräver. [...] det är en svår matchning, men när det fungerar så upplever jag ändå att det har varit bäst. För att man blir en del i en familj.

Informant 2

Informanten uttrycker att den bästa möjligheten för den unge är att bli placerad i ett familjehem. Informanten lyfte även fram att de unga kan placeras på familjehem även om de är 21 år.

Utifrån den socialekologiska systemteorin tydliggörs det hur viktig familjen och dess inflytande är, alltså individens egna mikrosystem (Klefbeck & Ogden 2003). Utifrån de riskfaktorer som benämnts under 5.1 *Hinder för unga* kan familjen i sig utgöra risk. Att växa upp i en familj som inte kan ge den omsorg som barnet eller den unge behöver är problematiskt men valet huruvida barnet ska omplaceras är ändå svårt (ibid.). Det finns inga tydliga svar men att den unge behöver anpassa sig till en helt ny miljö kan vara utmanande för den (ibid.). Det är också något som Informant 2 belyser. Det kan vara svårt att förhålla sig till de nya kraven som finns i den "nya" familjen. Informant 2 lyfter även att familjehem bara är en bra lösning om det finns ett familjehem som passar den unge.

DeHart, Anderson och Martin (2021) har i sin studie om orsaker till att unga hamna i hemlöshet utifrån yrkesverksammas perspektiv, även lyft fosterhemsplacering som en riskfaktor. Det som är relevant att reflektera över är huruvida det är fosterhemsplacering i sig som är katalysator till risken. Handlar det om den svåra familjesituation som leder till fosterhemsplacering eller är placeringen i sig en riskfaktor?

Informant 2 poängterar att familjehem är den bästa lösningen om det fungerar med den unges individuella behov och i förhållande till de relationer som skapas i familjen.

Att ha en familj, även om det är en familjehemsplacering, kan ge en stabilitet och trygghet som inte funnits i den unges ursprungsfamilj (Höjer & Sjöblom 2011). Höjer och Sjöblom (2011) poängterar att de vuxna professionella, som unga träffar genom familjehemsvården, kan bli viktiga stödpersoner i den ungas liv som kan ersätta den unges mikrosystem och i alla fall till viss del bidra till den trygghet en ung person behöver. Det kan handla om praktisk hjälp med inköp och flyttning i perioder när den unge blir mer och mer självständig. Det kan också handla om rådgivning och känslomässigt stöd utifrån de trygga relationer mellan den unge och professionella som byggs upp under tid (ibid.). Familjehemsföräldrar kunde även efter vårdtiden vara en viktig trygg vuxen för dessa unga. Vissa familjehem blev som den unges egen familj (ibid.). En komplicerande faktor är dock enligt informanterna att det inte finns lika många bra familjehem som det egentligen skulle behövas.

5.3.3 Bostad först

Jag tror ju på Bostad först. Jag tror att man måste få ordning på grundläggande basala behov innan man kan ta hand om det andra.

Informant 5

Bostad först baseras på skadebegränsningsprinciper och mänskliga rättigheter (Pleace 2018). Enligt FN:s konvention om mänskliga rättigheter har varje människa

rätt till bostad för att kunna leva ett lugnt, tryggt och värdigt liv (Förenta Nationerna 2008). En bostad är en av de främsta förutsättningarna till att kunna leva ett fungerande liv eftersom det ger en trygghet, någonstans att laga och förvara mat samt för att kunna bibehålla hygien.

Den skadebegränsande perspektivet utgår ifrån att individen behöver ha sina basala behov tillgodosedda för att kunna ha förmågan att bli nykter (Johnson, Richert & Svensson 2017). Detta leder till en holistisk syn på personer och dess livssituation. Skadebegränsning bygger på att fokus inte direkt ligger på att uppnå drogfrihet utan på att göra livet så värdigt och tryggt som möjligt. Kritiken som skadebegränsning ofta får är kopplat till att det inte krävs av individen att denne ska försöka bli nykter vilket kritikerna menar snarare uppmuntrar till substansbruk (ibid.). Inom skadebegränsningsteorin ligger istället fokus på återhämtning för att kunna upphämta kraft och motivation för att kunna bli nykter och drogfri men också för att skapa ett stabilt liv med sysselsättning och trygga sociala relationer (Pleace 2018). Andra informanter nämnde också begreppet "trygg bas" kopplat till detta. Det är en förutsättning att ha en trygg bas för att kunna ha ett fungerande liv och kunna fokusera på andra problem.

Neale (2001) visar i sin studie att de basala behoven är det första som måste tillgodoses för att kunna gå vidare till en traumabehandling eller likande. Trauma kan ligga till grund för substansbruket vilket kan åtgärdas med behandling. DeHart, Anderson och Martins (2021) visar sambandskedjan mellan att få de basala behoven tillgodosedda för att sedan kunna söka sig till någon slags sysselsättning. För att kunna göra det behöver personen eventuellt först stabilisera sitt mående för att kunna genomföra sitt arbete på ett bra sätt.

Även om kritikerna påpekar att det inte finns krav på drogfrihet i och med Bostad först, så är det långsiktiga målet att individen ska kunna bli fri från sitt substansbruk (Johnson, Richert & Svensson 2017). Det första målet är dock att möta individen i den livssituation den är i (ibid.). Detta kan göras genom exempelvis behandling för substansbruk, psykisk ohälsa eller trauma. DeHart, Anderson och Martins (2021) betonar också att behandling behöver baseras på frivillighet, som också är en av

grunderna i tankarna kring Bostad först och skadebegränsning (Pleace 2018; Johnson, Richert & Svensson 2017).

I våra intervjuer var det informanter som också ser på Bostad först som en mer problematisk boendelösning.

Jag tror inte att det skulle vara en bra idé och ge en lägenhet till en ungdom som har de svårigheterna, för att det är också ett ställe man kan knarka på i lugn och ro.

Informant 4

Informanten belyser de problem som kan uppstå när unga får en lägenhet där de kan vara och bruka substanser, bortom kontroll. Det kan ses som att den unge får en plats som får användas till att bruka substanser istället för en behandling som ska leda till att den unge inte brukar alls. Detta är en kritik som lyfts mot skadebegränsning som en utgångspunkt för insatser generellt. Kritiker betonar att insatser som ger en säker plats att bruka på kan ses som att de ger "fel signal", att brukande är accepterat och uppmuntrat av samhället (Johnson, Richert & Svensson 2017). Målet med Bostad först är däremot inte att uppmuntra de unga bruka mer substanser utan att ge de bästa förutsättningarna för att kunna komma ur hemlöshet och substansbruk (Pleace 2018).

Johnson, Richert och Svensson (2017) menar att Bostad först bör kombineras med andra insatser som exempelvis, stöd i hemmet, en person som kan stötta i alla olika kontakter en individ med flera olika behov av stöd kan behöva. Tidigare forskning betonar också vikten av att individer med komplexa hjälpbehov behöver stöd för flera olika problem samtidigt. Det går inte att lösa ett problem för att sedan gå över till nästa eftersom det handlar om en människa snarare än om flera olika problem (Kozloff, et. al. 2013).

Flera av informanterna lyfter fram boende med stöd, beroende på vad behovet är för den unge, som det bästa.

Jag tror att många i gruppen 15 till 20 hade kunnat bo hemma eller bo i egna lägenheter med stöd i form av öppenvårdsinsatser, exempelvis. HVB som är en form av heldygnsvård, gynnar de yngre som har mycket stödbehov.

Informant 1

HVB är en mycket mer kontrollerande insats och inte ett alternativ för den unge som länge redan klarat sig själv. En annan informant lyfter också lågtröskelboende som ett alternativ för att undgå den mest akuta hemlösheten. Detta finns redan för vuxna från 18 års ålder, men informanten menar att det vore bra om det fanns även för unga eftersom äldre personer med en beroendeproblematik som pågått under en längre tid inte bör sammanblandas med unga som inte varit i kontakt med det än (Allan 2014). Bostad först har testats för unga i Nordamerika och har då kombinerats med kompletterande stödinsatser för att möta den unges behov (Pleace 2018).

Vi vill slutligen lyfta ytterligare ett citat från informanterna som kan ses utifrån ett skadebegränsande perspektiv:

Röka på då och då men att livet ändå fungerar.

Informant 3

Här blir skadebegränsningsprinciperna tydliga eftersom målet inte främst ska vara att se till att alla i befolkningen är drogfria utan att varje individ får ett fungerande liv. Däremot nämner också informanten precis efter detta att denne inte pratar på det sättet med de unga den möter. I samtal med de unga är målet är alltid drogfrihet. Vår tolkning är att detta visar på den kluvenhet som finns inom socialt arbete kring vad som ska göras och förmedlas och vad som även socialarbetarna ser som det mer realistiska: Att det inte alltid går att ha det som en bestämd regel i en verksamhet som arbetar med unga i den livssituationen.

5.3.4 Kompletterande hjälp och stöd

Både Johnson, Richert och Svensson (2017) samt Pleace (2018) betonar vikten av att komplettera bostad med fler insatser för att kunna bibehålla denna bostad. Johnson, Richert och Svensson (2017) visar hur det är en viktig del av skadebegränsning eftersom det i de flesta fall inte fungerar att endast ge tillgång till en bostad. Det finns många olika anledningar till att en person inte klarar av det från början. Det kan delvis vara för att personen aldrig fått möjlighet till att lära sig hur ett hem ska skötas om. Det kan vara att personen har omfattande behov av stöd från andra aktörer för att kunna fungera i sin vardag, exempelvis genom psykiatrin eller missbruksvården. Detta går vi in mer på nedan:

På frågan om önsknings på lösningar för unga i hemlöshet och substansbruk uppgav flera informanter att det skulle finnas ett boende som är lite som Bostad först men med mer kompletterande stöd.

Okej, ja men det skulle ju vara liksom att det ska vara kopplat till en kontaktperson.

Informant 4

Informantens önskemål här var att kunna ha en *kontaktperson* utöver boendet. Detta var ett svar som vi frekvent fick under intervjuerna, att den unge skulle kunna få stöd i allt det nya som kommer upp när den unge ska flytta till en egen lägenhet men också när denne ska klara av att fortsätta leva i ett eget hem. Hjälpen ska vara kopplad till en personlig kontakt.

Höjer och Sjöblom (2011) poängterar i sin artikel att kontaktpersoner har spelat en stor roll för unga som har bott i HVB hem och som sedan flyttat ut. Kontaktpersonen kan vara den enda trygga vuxenkontakt som den unge har och kan vända sig till för att få känslomässigt stöd (ibid.). För unga är det viktigt att ha förtroendefulla och kontinuerliga relationer även till socialtjänstens personal som exempelvis kontaktperson eller den egna socialsekreteraren (ibid.). Utifrån våra intervjuer har det tydligt framkommit att unga behöver ha kontinuerliga relationer med trygga vuxna.

I den socialekologiska systemteorin blir det tydligt att nära och trygga relationer är viktiga för ett barns utveckling (Klefbeck & Ogden 2003). När föräldrar eller släkten inte kan ta detta ansvar eller inte är med i bilden blir det ett tomrum i den unges nätverk. Under vården på HVB hemmet kan den professionella utgöra en trygg vuxenkontakt, men det är viktigt för den unge att denna kontakt är kontinuerlig och inte slutar i anslutning till att de blir utskrivna från hemmet (Höjer och Sjöblom, 2011). Därför är det särskilt viktigt att ha i åtanke att den unge får en kontaktperson kopplat till en sådan boendelösning som liknar Bostad först.

En annan komplettering som nämndes var en fungerande *samverkan* mellan de aktörer som är en del av den unges planering av hjälp och stöd.

Min erfarenhet säger att om man har gjort en kartläggning av allt man behöver, det som man kallar, på institutioner, genomförandeplan eller en överenskommelse med klient, socialtjänsten och eventuellt andra externa aktörer i det hela. Att jobba strukturerat med det. Att ha vissa små mål, delmål och allt sånt, för att komma fram till det att man eventuellt kunna bo i en lägenhet.

Informant 3

Det flesta av informanterna nämnde bra samverkan som en framgångsfaktor för att få en fungerande boendesituation. Neale (2001) framhäver att kombinationen av prevention, utbildning, upprätthållande av lagen, behandling och rehabilitering (som inkluderar ett tryggt boende) är en faktor som är viktigt för en framgångsrik behandling av den komplexa problematiken. För att detta ska fungera behövs det någon typ av samverkan mellan de olika aktörerna. Det måste finnas en plan på hur alla olika delar kan samspela som förankrats hos den unge själv.

Samverkan mellan de olika aktörerna i den unges liv och särskilt i behandlingen kan analyseras utifrån den socialekologiska systemteorins mesosystem. Klefbeck & Ogden (2003) beskriver hur många problem kan ha sitt ursprung i att de olika mikrosystemen inte harmonierar med varandra. De sammanhang som den unge befinner sig i kan vara väldigt olika och även påverka den unge så starkt att mötet med andra aktörer påverkas.

Ett tydligt exempel på hur kommunikationen mellan olika mesosystem praktiskt kan se ut när samverkan inte fungerar togs upp av informant 5:

få en avgiftningsplats och en, också kanske en planering efter avgiftning, att man inte bara hamnar ut på gatan igen. Det var ju svårt, för det var ju några som gjorde det, för att det inte fanns en planering. Om man kunde bli avgiftad och sen tillbaks ut i hemlöshet och, och då är det jätte, jättestor risk att hamna i missbruk igen.

Informant 5

Mesonivån beskriver (även) kommunikationen och relationen mellan (dessa) olika aktörer (Forsberg & Wallmark 2021). Mesonivån för den unge som mår psykiskt dåligt kan ha många avbrutna eller konfliktladdade relationer till vuxna som är viktiga för den unga (Svedhem, 1991 i Klefbeck & Ogden 2003).

Utan planering och samverkan kan även de bästa insatserna sakna effektivitet. Det behövs kontakt och kommunikation mellan olika aktörer i den unges mesosystem för att det ska finnas en långvarig planering och att den unge inte hamna i situationer där ingen tar ansvar. Det behövs samverkan som utgör ett tryggt professionellt nätverk för att den unge ska kunna få den behandlingen som behövs. Samverkan är enligt informanterna en viktig komponent för att hjälp och stöd ska fungera.

Vikten av att få hjälp och stöd *i rätt tid* är också något som flera informanter lyft som viktigt.

Att de får hjälp med sociala kontakter och stöd snabbt när det är något. Att det inte ska ta lång tid. Utan det måste hända snabbt. Man kan inte vänta i 3 månader på att hjälpa.

Informant 4

I Sverige har det länge varit lång vård- och bostadskö. Både Swärd (2021) och DeHart, Anderson och Martins (2021) tar upp bostadsköerna som ett hinder för att få den hjälp som personerna behöver. Även för de sociala insatserna är det kö eftersom resurserna är knappa. Tiden som en person har motivation till att göra en förändring i livet kan vara väldigt kort. Om en person som söker hjälp möts av att

hjälp kommer först efter några månader kan det vara det som leder till att personen inte söker hjälp alls. Annat som påverkar motivationen kan vara förmågan att hålla tider, ta sig till möten och liknande som är något som krävs när individen väl får hjälp (ibid.). Om detta inte upprätthålls kan det leda till ännu längre väntan. Att få hjälp när motivationen finns och med detta minimera skadan kan också ses som en del av skadebegränsning. Skadebegränsning bygger på individens fria vilja och att kunna lyssna till de behov som individen uttrycker (Pleace 2018). När rätt tid är kan alltid problematiseras, framför allt i förhållande till förebyggande arbete. Detta benämns mer nedan.

Förebyggande arbete kom upp under flera av intervjuerna. Detta är inte en direkt hjälp och stöd för de som är i hemlöshet och substansbruk, men vi hävdar ändå att det är en viktig del för att så få som möjligt ska hamna där.

Förebyggande arbete är något som ofta lyfts fram i forskning kring socialt arbete generellt. Om riskfaktorerna beaktas och insatser sätts in redan innan de sociala problemen uppstår hade människor i mycket mindre utsträckning behövt hamna i social utsatthet (Johnson, Richert & Svensson 2017). Johnson, Richert och Svensson (2017) betonar att skadebegränsande insatser behöver kombineras med ytterligare insatser för att det ska ske bestående och omfattande förändring kring problematiken. Det förebyggande arbetet är en viktig del till en sådan övergripande strategi för att minska substansbruk och hemlöshet (Pleace 2018). Det kan exempelvis handla om lagändringar, att göra riskmiljöer säkrare och minska trösklarna för människor i utsatta situationer (Johnson, Richert & Svensson 2017).

Informant 5 lyfter en viktig del av det förebyggande arbetet.

Viktigt för kommunen att bevara och fortsätta ha uppsökande socialarbetare som ligger under socialtjänsten

Informant 5

Pleace (2018) menar att det uppsökande arbetet är en del av det förebyggande arbetet. I det uppsökande arbetet möjliggörs samtal med människor som finns i riskfyllda miljöer, att erbjuda råd och stöd i kring olika situationer samt information

kring var hjälp finns att få. Pleace (2018) betonar också att olika människor behöver olika stöd. En del behöver endast ett par stöttande samtal för att kunna bibehålla sitt boende medans andra behöver ett långvarigt stöd från flera olika myndigheter samtidigt. Detta lyfts också som en viktig del i tidigare forskning av både Neale (2001) och Kozloff, et. al. (2013).

Informant 5 betonar vikten av att det uppsökande arbetet ligger inom det sociala arbetet eftersom det leder till tydligare riktlinjer kring vilka åtgärder som ska tas i förhållande till den utsatthet som de möter. Tidigare låg det inom fritidsförvaltningen vilket gjorde ramarna otydligare.

De möjliga lösningar som presenterats i avsnittet är HVB, familjehem och Bostad först. Dessa kompletteras sedan med vikten av att ge hjälp i rätt tid och en fungerande samverkan, möjligheten till en kontaktperson samt förebyggande insatser så att färre hamnar i hemlöshet och substansbruk. Sammanfattningsvis kan sägas att de erfarenheter som de yrkesverksamma visar på i intervjuerna betonar hur viktigt en helhetssyn är för att belysa den komplexa problematiken.

6. Avslutande diskussion

Vi ville undersöka yrkesverksammas erfarenheter av hjälp och stöd för unga som lever både i hemlöshet och substansbruk. Målet var att hitta de faktorer som utgör hinder och de faktorer som kan leda till fungerande hjälp för de unga.

Komplexiteten i de ungas liv framkom tydligt under intervjuarna. Informanterna lyfter olika nivåer av stöd och hjälp som behövs samtidigt. Det sociala nätverket påverkar den unge i hög grad, särskilt familjens bristande omsorg och våld eller substansbruk i hemmet som kan leda till trauman (DeHart, Anderson och Martin 2021). Även andra typer av trauman kan leda till att den unge försöker dämpa sina känslor med substanser som en typ av copingstrategi för att hantera traumat (ibid.). Informanterna lyfter att en utveckling i positiv riktning för unga är svårt när det inte finns en trygg plats att kom hem till.

Även strukturella faktorer som de stigmatiserande processer som finns kring substansbruk påverkar utfallet för hjälp och stöd som den unge får och söker. Den ansträngda bostadsmarknaden i Sveriges städer gör det dock svårt för den unge att hitta ett eget boende. Swärd (2021) tar upp statistik som visar att Sverige ligger långt efter i bostadsprodueringen i förhållande till det behov som finns. Just nu produceras mindre än hälften av det antal bostäder som behövs för att det ska vara jämvikt på bostadsmarknaden. Detta leder till att det är svårt för vem som helst att få tag i en bostad men ännu svårare för de som redan är i en utsatt situation. Det gör att det även för socialtjänsten är svårt att få tag i bostäder trots att socialtjänsten i sitt arbete inte ska behöva ta hänsyn till bostadsmarknaden utan endast se till individens behov (SFS 2001:453). I detta behövs ett mer långsiktigt arbete som Boverket till viss del nu har tagit upp i och med det råd som tillsatts av Regeringen för att skapa en arena för samverkan som gynnar samhällsplaneringen kring frågor om social utsatthet (Boverket 2022). Detta visar att regeringen uppmärksammat problemet på en nationell nivå och påbörjat vissa åtgärder för att på lång sikt kunna arbeta mot dessa utmaningar.

HVB hemmet är den rådande lösningen för unga som hamnar i denna situation. Många unga löser däremot hellre sin boendesituation eftersom de vant sig vid att klara sig själva och inte ha en kontrollerande omgivning. En annan möjlighet är familjehem. Informant 2 lyfter det som en av de bästa lösningarna så länge den unge och familjen passar ihop. Enligt informanterna finns det i nuläget inte tillräckligt med familjehem för att kunna göra det till en standardlösning. Informanterna lyfte vid upprepade tillfällen hur problem för den unge ofta börjar i hemmet och i de komplexa processer som omger dem. I detta blir det tydligt hur avgörande en trygg familj är, eller andra relationer som kan ersätta familjens trygghet. Oavsett ser vi att trygga och kärleksfulla relationer behövs för att en person ska kunna utvecklas och göra hälsosamma val. Möjligheten till familjehem är en fantastisk lösning så länge det funkar mellan individ och familj. För att det ska funka behövs inte främst rätt familjer utan de familjer som blir familjehem ska få rätt stöd oavsett vilken individ de får möjlighet att ta in i sitt hem samt en öppen inställning i familjehemmet till sådan hjälp.

Det som de flesta informanter lyfte som en lösning är att erbjuda Bostad först, men som är anpassad till unga med adekvat stöd. En anpassning kan vara en kontaktperson som utgör en stabil och trygg relation till en vuxen person och som kan ge emotionellt samt praktiskt stöd när det behövs. Det är också viktigt att den unge får hjälp i rätt tid och att samverkan mellan de olika aktörerna i den unges liv fungerar bra.

Utifrån den empirin vi har insamlat anser vi att Bostad först med anpassningar för unga skulle vara en bra lösning även med de problem som finns kring att unga ska bli goda hyresgäster. Läget i Sverige idag är att Bostad först endast finns tillgängligt för de som är 21 år och eller äldre. Den nya strategin som regeringen tagit fram för att motverka hemlöshet 2022–2026 lyfter fram inkorporeringen av Bostad först på en nationell nivå som en av huvudpunkterna i strategin istället för att alla kommuner ska följa olika strategier (Socialdepartementet 2022). I Nordamerika har Bostad först testats med yngre personer med anpassat stöd till den unges behov (Pleace 2018). Det problematiska med att göra det samma i Sverige tror vi handlar om att

substansbruk inte ses som en del av ungas liv vilket leder till att en sådan situation inte möjliggörs. I Sverige betonas myndigheters möjligheter till att tvångsomhänderta unga som är i ett substansbruk eftersom våra tvångslagstiftningar är starka och ofta lyfts fram i olika sammanhang inom socialt arbete. Rekvisiten för att tvångsomhänderta unga enligt LVM säger att det endast behöver vara en risk för att den unge förstör sitt liv för att denne ska omhändertas. Vi anser att alla som är i kontakt med denna grupp av unga med all rätt bör reagera på substansbruk hos unga. Vi vill samtidigt problematisera om tvångsmedel alltid är rätt väg att gå för dessa unga eftersom det leder till att de blir placerade på SiS – Statens institutionsstyrelse. På SiS finns det många andra som är i samma problematiska situation vilket gör att det problematiska blir normaliserat. Att sedan därifrån komma ut till en egen lägenhet eller liknande kan vara svårare än att få tillgång till den direkt. Detta beror självklart på hur påverkad individen är av sitt substansbruk. Vi anser att skadebegränsning är ett perspektiv som behövs även för unga och kan vara viktigt i att ge hjälp och stöd för unga på ett realistiskt sätt. Det kommer alltid att finnas även unga som använder substanser. Då behöver vi ge dem förutsättningar, i form av ett hem och stabila professionella kontakter, för att kunna nå positiv utveckling och minimera skada.

6.1 Förslag till vidare forskning

Under studiens gång väcktes andra viktiga frågor: Hur löser de som kommer hit utan identitetshandlingar sin boendesituation? Hur kan vi få statistik på hur många unga det är som sover runt på soffor så att rätt insatser kan sättas in? Detta är ämnen som skulle kunna utforskas ytterligare för att utveckla möjligheterna för denna grupp att få möjlighet till hjälp och stöd på bästa sätt. Dessutom tror vi att det hade varit fördelaktigt att genomföra ett projekt liknande det som prövats i Nordamerika om Bostad först för unga, även i Sverige för att se vilka resultat det skulle få.

Som avslutning vill vi låta ett citat från Informant 5 avsluta vår uppsats:

“[...] för att kunna orka jobba med sina svårigheter måste man ha en trygg bas. Då måste man ha ett hemma liksom. Om det blir hattigt och otryggt då blir det ju väldigt svårt. För då ska de ju överleva i nuet och lösa sin situation [...].”

Informant 5

Referenslista

- Allan, G. (2014). *Working with Substance Users a Guide to Effective Interventions*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Alvehus, J. (2019). *Skriva uppsats med kvalitativ metod*. Stockholm: Liber.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), ss. 77–101. doi: 10.1191/1478088706qp063oa
- Boverket (2022). *Utvecklad nationell planering i Sverige*.
<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/nationell-planering/ramverk-for-nationell-planering/> [2022-11-16]
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3. uppl., Malmö: Liber.
- Dalen, M. (2015). *Intervju som metod*. 2. uppl., Malmö: Gleerups Utbildning.
- DeHart, D. D., Anderson, B. & Martin, J. (2021). Transition-Aged Youth Who Are Homeless and Misuse Substances: A Qualitative Study of Service Needs. *Journal of Social Service Research*, 47(6), ss. 872–885, doi: 10.1080/01488376.2021.1941503
- DiGuseppia, G., Davisc, J., Christieb, N. & Riced, E. (2020). Polysubstance use among youth experiencing homelessness: The role of trauma, mental health, and social network composition. *Drug and Alcohol Dependence*, 216, ss. 1–17 doi: 10.1016/j.drugalcdep.2020.108228
- Forsberg, G. & Wallmark, J. (2021). *Nätverksboken: Om Mötets Möjligheter*. 3. uppl., Stockholm: Liber.
- Förenta Nationerna. (2008). *Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna*. Bryssel: UNRIC Brussels.
- Göteborgs kyrkliga stadsmission (u. å.). *Bostad först – Flexibelt och individuellt stöd på kort och lång sikt*. <https://www.stadsmissionen.org/detta-gor-vi/boenden/lagenheter-inom-metoden-bostad-forst/> [2022-11-21]
- Höjer, I. & Sjöblom, Y. (2011). Att stå på egna ben – om övergången från samhällsvård till vuxenliv. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 18(1), ss. 24–41. doi: 10.3384/SVT.2011.18.1.2470

- Ingemann, J. H. (2016). *Vetenskapsteori För Samhällsvetare*. Malmö: Gleerups Utbildning.
- Inspektionen för vård och omsorg (2016). *Unga personer inom missbruks och beroendevården Nationell tillsyn av samverkan mellan olika aktörer samt socialtjänstens myndighetsutövning*. Stockholm: Inspektionen för vård och omsorg.
<https://www.ivo.se/globalassets/dokument/publicerat/rapporter/rapporter-2017/unga-personer-inom-missbruks-och-beroendevarden-rapport.pdf>
- Jacobsen, D. I. (2012). *Förståelse, beskrivning och förklaring: introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. 2. uppl., Lund: Studentlitteratur.
- Johnson, B., Richert, T. & Svensson, B. (2017). *Alkohol- och narkotikaproblem*. Lund: Studentlitteratur.
- Johnson, G. & Chamberlain, C. (2008). Homelessness and Substance Abuse: Which Comes First?. *Australian Social Work*, 61(4), ss. 352-356.
- Klee, H. & Reid, P. (1998). Drugs and Youth Homelessness: Reducing the risk, *Drugs, Education, Prevention and Policy*, 5(3), ss. 269–280, doi: 10.3109/09687639809034088
- Klefbeck, J. & Ogden, T. (2003). *Barn Och Nätverk: Ekologiskt Perspektiv På Barns Utveckling Och Nätverksterapeutiska Metoder I Behandlingsarbete Med Barn*. 2. uppl. Malmö: Liber AB.
- Kozloff, N., Cheung, A. H., Ross, L. E., Winer, H., Ierfino, D., Bullock, H. & Bennett, K. J. (2013). Factors Influencing Service Use Among Homeless Youths With Co-Occurring Disorders. *American Psychiatric Association*. 64(9), ss. 925–928. doi: 10.1176/appi.ps.201200257
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl., Lund: Studentlitteratur.
- Löfstrand, C. & Nordfeldt, M. (red.) (2007). *Bostadslös!: Lokal Politik Och Praktik*. Malmö: Gleerup.

- Nationalencyklopedin (2022). *Missbruk*.
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/missbruk> [2022-10-17]
- Neale, J. (2001). Homelessness amongst drug users: a double jeopardy explored.
International Journal of Drug Policy, 12(4), ss. 353–369 doi: 10.1016/S0955-3959(01)00097-4
- Pleace, N. (2018). *En handbok om Bostad först*. Malmö: Sveriges stadsmissioner och Égalité bokförlag.
- Sahlin, I. (1992). Att Definiera Hemlöshet. *Sociologisk Forskning*, 29(2), ss. 51-71.
- SFS 1988:870. *Lag om vård av missbrukare i vissa fall*. Stockholm: Socialdepartementet.
- SFS 1990:52. *Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga*. Stockholm: Socialdepartementet.
- SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*. Stockholm: Socialdepartementet.
- Sjöblom, Y. (2002). *På väg ut. När ungdomar rymmer och kastas ut hemifrån – ur socialtjänstens perspektiv* (Rapport 103). Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Sjöblom, Y. (2011). Forskning om unga som rymmer eller kastas ut hemifrån. I Stockholms stadsmission. *Hemlös 2011 – En statusrapport om det offentliga stöd till människor i hemlöshet, med utökat fokus på unga i hemlöshet*.
www.stadsmissionen.se/sites/default/files/2019-12/Hemloshetsrapporten-2011-Unga-i-hemloshet-Stadsmissionen.pdf
- Socialdepartementet (2015). *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken 2016–2020: Skr.2015/16:86*. Stockholm: Regeringskansliet.
<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/skrivelse/2016/02/skr.20151686/>
- Socialdepartementet (2022). *Regeringens strategi för att motverka hemlöshet 2022–2026: S2022/03255*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/departementsserien-och-promemorior/2022/07/regeringens-strategi-for-att-motverka-hemloshet-20222026/>
- Socialstyrelsen (2010). *Hemlöshet – många ansikten, mångas ansvar. Genomförande av regeringens strategi för att motverka hemlöshet och utestängning från*

- bostadsmarknaden 2007–2009. Slutrapport 2010.* <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:360506/FULLTEXT01.pdf>
- Socialstyrelse (2017). *Hemlöshet 2017 – omfattning och karaktär.*
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2017-11-15.pdf>
- Socialstyrelsen (2021a). *Förebygga och motverka hemlöshet, analys och förslag för fortsatt arbete inom socialtjänsten.*
www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2021-9-7582.pdf
- Socialstyrelsen (2021b). *LVM – Handbok för socialtjänsten.*
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbocker/2021-6-7446.pdf>
- Stockholms stadsmission (2011). *Hemlös 2011 – En statusrapport om det offentligas stöd till människor i hemlöshet, med utökat fokus på unga i hemlöshet.*
www.stadsmissionen.se/sites/default/files/2019-12/Hemloshetsrapporten-2011-Unga-i-hemloshet-Stadsmissionen.pdf
- Stockholms stadsmission (2017). *Hemlös 2017 – Sverige i stort behov av nya grepp i hemlöshetspolitiken – kommunerna måste ta kampen mot hemlöshet på allvar.*
www.stadsmissionen.se/sites/default/files/2020-09/Stockholms-Stadsmission-Hemloshetsrapport2017.pdf
- Sveriges kommuner och regioner (2022). *Stödboende – placeringsform för barn och unga 16-20 år.*
<https://skr.se/skr/integrationsocialomsorg/socialomsorg/barnochunga/placeradebarnochunga/stodboende1620ar.24729.html> [2022-11-10]
- Swärd, H. (2000). Teser och föreställningar om hemlösa och hemlöshet i dagens samhälle. I W. Runquist & H. Swärd (red.), *Hemlöshet: Om Olika Perspektiv Och Förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Swärd, H. (2011). Hemlöshet i statistiken. I Stockholms stadsmission (2011). *Hemlös 2011 – En statusrapport om det offentligas stöd till människor i hemlöshet, med utökat fokus på unga i hemlöshet.*

www.stadsmissionen.se/sites/default/files/2019-12/Hemloshetsrapporten-2011-Unga-i-hemloshet-Stadsmissionen.pdf

Swärd, H. (2021). *Hemlöshet. Ett komplext problem i ett föränderligt samhälle*. 3. uppl., Lund: Studentlitteratur.

Swärd, H. & Runquist, W. (2000). Inledning. I W. Runquist & H. Swärd (red.), *Hemlöshet: Om Olika Perspektiv Och Förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Thörn, C. (2000). Utan hem – utanför samhället? I W. Runquist & H. Swärd (red.), *Hemlöshet: Om Olika Perspektiv Och Förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Tyler, K. & Beal, M. (2010). The High-Risk Environment of Homeless Young Adults: Consequences for Physical and Sexual Victimization. *Violence and Victims*. 25(1), ss. 101-115. doi:10.1891/0886-6708.25.1.101

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. [https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-
rapporter/2002-01-08-forskningsetiska-principer-inom-humanistisk-
samhällsvetenskaplig-forskning.html](https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2002-01-08-forskningsetiska-principer-inom-humanistisk-samhällsvetenskaplig-forskning.html)

Bilagor

Bilaga 1 – Informationsbrev till informanter

Göteborg, 11 oktober 2022

Informationsbrev

Hej!

Vi heter Sara och Debora och vi gör just nu vår c-uppsats på socionomprogrammet i Göteborg. Vi undrar om du vill vara en del av den. Syftet med studien är att undersöka socialarbetares erfarenheter av möjliga lösningar respektive hinder eller utmaningar när det gäller hjälp och stöd för unga som lever i hemlöshet och som också är i ett substansbruk. Genom denna studie vill vi bidra till att ge en klarare bild av vad människor i denna situation blir hjälpta av.

Vi undrar om du skulle vilja dela dina tankar och erfarenheter kring detta ämne genom att ställa upp på en intervju? Vi beräknar att den intervjun skulle ta ca 45–70 min. Under tiden för intervjun kommer vi prata om de erfarenheter och tankar som du har av att möta denna målgrupp och vilka insatser eller hjälpvägar som du uppfattat som framgångsrika för individen samt det som inte fungerat lika bra. Vi är flexibla kring tid och plats för intervjun och vi har också möjlighet att göra den via zoom om det skulle passa dig bättre. Om du vill kommer du få möjlighet att se intervjuguiden innan intervjun. Den kommer framför allt bestå av de teman vi kommer samtala om och ställa följdfrågor kring.

Varför skickar vi ut informationsbrev?

Vi vill informera er som ska delta i studien om syftet med vår studie och hur vi kommer gå tillväga både innan, under och efter intervjun. Vi ska dessutom redogöra

för hur vi har reflekterat och hur vi kommer arbeta för att studien ska vara etiskt försvarbar.

Informationskravet

Genom detta informationsbrev ska informationskravet uppfyllas och du ska få veta om studiens syfte. Att delta i vår studie är frivilligt och om du väljer att delta vill vi gärna ha ditt samtycke för att vara med i en kvalitativ intervju. Du kan välja att endast svara på frågor du vill svara på. Dessutom kan du avbryta intervjun när som helst under hela intervjuens gång. Empirin som insamlas av oss skall bara användas för vår c-uppsats. När uppsatsen är godkänd blir den skickad till alla som har deltagit och kan även bli publicerad.

Samtyckeskravet

För att kunna genomföra denna studie på ett etiskt försvarbart sätt kommer vi fråga om ditt samtycke för att delta i studien. Det är ett samtycke som handlar om att vi får behandla de uppgifter som du ger oss och använda dem i vår studie. Du kan när som helst under intervjuens och arbetets gång med c-uppsatsen dra tillbaka ditt samtycke från antingen delar eller hela studien. Det betyder att du själv kan bestämma hur omfånget av din medverkan ser ut. Vi kommer inhämta ditt samtycke precis innan intervjun börjar.

Konfidentialitetskravet

Om du väljer att delta i vår studie kommer du vara anonym. För att kunna göra det och även säkerställa andras anonymitet avidentifierar vi nämnda namn eller platser samt sortera bort personens egna uttryck. Det är bara vi som kommer ta del av det fullständiga materialet och det kommer hanteras med hög konfidentialitet så att ingen annan har tillgång till det.

Nyttjandekravet

Intervjun kommer spelas in och transkriberas av oss. Det insamlade materialet kommer endast användas till vår studie. Materialet kommer förvaras på USB-stickor och kommer raderas när uppsatsen blivit godkänd.

Om du har några frågor hör gärna av dig till oss!

Sara Nilsson: gusnilsaaw@student.gu.se

Debora Widholm: guswidde@student.gu.se

Handledare Kajsa Nolbeck: kajsa.nolbeck@socwork.gu.se

Med vänliga hälsningar,

Sara Nilsson och Debora Widholm

Bilaga 2 – Intervjuguide

Intervjuguiden

I början ska vi informera om syftet med vår studie och även inhämta ditt samtycke.

Syftet med studien är att undersöka yrkesverksammas erfarenheter av hjälp och stöd för unga som lever i hemlöshet och också uppbär ett substansbruk.

Med utgångspunkt i syftet formuleras två frågeställningar:

1. Vilka erfarenheter av fungerande hjälp och stöd för unga i hemlöshet och missbruk har yrkesverksamma?
2. Vilka erfarenheter av hinder till stöd och hjälp för målgruppen har yrkesverksamma?

Vi har avgränsat vår studie till att omfatta yrkesverksamma som arbetar/har arbetat med unga mellan 15–21 år som klienter.

Vår intervju innehåller fyra öppna frågor. Vi kommer ställa olika följdfrågor efter varje fråga beroende på vart samtalet leder.

1. Vilka erfarenheter av hjälp och stöd har du för unga i hemlöshet och missbruk?
 - a. Vad har varit till hjälp för den unge?
 - b. Vad har inte alls fungerat? Varför?
2. Vilka hinder har du stött på i arbetet med unga i hemlöshet och missbruk?
3. Hur ser du att det varit individuella eller strukturella faktorer som har påverkat den unge?
4. Om du själv fick önska, vad hade du sett som bra lösningar för unga i hemlöshet och missbruk?

Avslutning:

Är det något mer du skulle vilja tillägga som vi inte har pratat om?

Tack för ditt deltagande!